จากนักเลงท้องถิ่นสู่เจ้าพ่อ

โดย **เวียงรัฐ เนติโพธิ์** *

1. การศึกษาเรื่องเจ้าพ่อ

การใช้คำว่า "เจ้าพ่อ"

"เจ้าพ่อ เป็นคำที่สื่อถึงบุคคลที่ใช้อำนาจหรืออิทธิพล มีการกระทำที่โน้มเอียงไปในทางที่ผิดกฎหมาย การใช้คำว่าเจ้าพ่อในความหมายนี้เริ่มเกิดขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยก้าวสู่ยุคการเร่งรัดพัฒนาประเทศ"

นี่คือนิยามคำว่าเจ้าพ่อในสารานุกรมคำศัพท์ *คำ ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย*[1] และผู้เขียนนิยามคำนี้ได้เคยอธิบายที่มาของคำว่าเจ้าพ่อไว้ว่า แปลมาจากภาพยนต์เรื่อง "The Godfather"[2]

---

* เวียงรัฐ เนติโพธิ์ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันกำลังเขียนวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก ที่มหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น

[1] อัจฉราพร กมุทพิสมัย, "เจ้าพ่อ", สุวรรณา สถาอานันท์ และ เนื่องน้อย บุณยเนตร, บก., *คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กทม.: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), น.235

[2] อัจฉราพร กมุทพิสมัย, "เจ้าพ่อ บนเส้นทางประชาธิปไตยไทย", บทความประกอบการสัมมนาสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 6 ธันวาคม 2533. ผู้ที่ให้ความหมายคำว่า "เจ้าพ่อ" ว่าแปลมาจากภาพยนต์เรื่อง The Godfather เป็นคนแรกคือ สนธิ ลิ้มทองกุล, "ว่าด้วยปัญหาเจ้าพ่อ", *ผู้จัดการรายสัปดาห์* ฉบับพิเศษ 21-27 พฤษภาคม 2533 และตีพิมพ์อีกครั้งใน *ผู้จัดการรายวัน*, ต่อเนื่องระหว่างวันที่ 10-14 ตุลาคม 2537.

คำนิยามและที่มาของคำว่าเจ้าพ่อดังกล่าวได้ถูกอ้างอิงต่อมาในงานศึกษาเกี่ยวกับเจ้าพ่อบางเรื่องด้วย[3] แต่ตามข้อเท็จจริงแล้วภาพยนต์เรื่อง The Godfather สร้างเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2515[4] ส่วนคำว่าเจ้าพ่อในความหมายเดียวกันนี้ก็ใช้ในสังคมไทยมาก่อนหน้านั้นกว่า 20 ปี ทั้งยังเป็นยุคก่อน "การเร่งรัดพัฒนาประเทศ"อีกด้วย

คำว่าเจ้าพ่อในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ.2493 เป็นส่วนหนึ่งของคำว่า *"เจ้า"* ในความหมายว่าเป็น *"เทพารักษ์ เช่น เจ้าพ่อหลักเมือง"*[5] ซึ่งเป็นความหมายที่เกี่ยวกับวิญญาณ ส่วนความหมายที่เป็นมนุษย์ปรากฏในเวลาต่อมาเช่น พจนานุกรมปี 2504 โดยระบุว่า *"เจ้าพ่อ น. เทพารักษ์, วิญญาณประจำศาลเจ้า (แสลง) ผู้คุ้มครองถิ่น, ผู้มีอิทธิพลประจำถิ่น."*[6] ดังนั้นคำว่าเจ้าพ่อที่เป็นแสลงนี้ จึงควรจะใช้มาก่อนหน้านี้ระยะหนึ่ง

เท่าที่พบการใช้คำว่าเจ้าพ่อที่หมายถึงมนุษย์ในที่ต่างๆนั้น พบในนวนิยายเรื่อง "เสือใบ" และ "เสือดำ" ของป.อินทรปาลิต ที่เขียนขึ้นก่อนปี 2490[7] และพบในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันเช่น วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 เป็นข่าวการจับกุมและถูกพิพากษาประหารชีวิตของ "เจ้าพ่อบางนกแขวก" หรือนายกังวาน วีระนนท์ ซึ่งเนื้อหาของข่าวเห็นได้ชัดว่าเจ้าพ่อที่ใช้เรียกนั้นหมายถึงผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น[8]

จากการใช้คำว่าเจ้าพ่อดังกล่าว ผู้วิจัยจึงไม่เห็นด้วยกับการที่กล่าวว่าคำว่าเจ้าพ่อแปลมาจากภาพยนต์เรื่อง The Godfather และคำดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยแห่งการเร่งรัดพัฒนาประเทศ ไม่เพียงแต่การให้คำจำกัดความ

---

[3] เช่น Jim Ockey "Chaopho : Capital Accumulation and Social Welfare in Thailand", *Crossroad*, Vol.8, No.1, 1993, p.49. , ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ สังศิต พิริยะรังสรรค์, *คอรัปชั่นกับประชาธิปไตยไทย*, (กทม. : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), น. 202., Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, *Thailand Economy and Politics*, (New York : Oxford University Press, 1995), p 336.

[4] เรื่อง The Godfather กำกับการแสดงโดย Francis Ford Coppola สร้างปี 1972 จาก นวนิยายเรื่องเดียวกันนี้ของ Mario Puzo ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 1965.

[5] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ.2493, (กทม.: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 15, 2519) น. 302.

[6] มานิต มานิตเจริญ, *พจนานุกรมไทย*, (กทม. : บำรุงสาส์น), 2504 ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ระบุไว้ว่า *"เจ้าพ่อ น. เทพารักษ์ ผู้คุ้มเกรงถิ่นนั้นๆ, ผู้เป็นใหญ่หรือมีอิทธิพลในถิ่นนั้น."* ซึ่งไม่ได้ระบุว่าเป็นคำแสลง ดูใน *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน* พ.ศ.2525, (กทม. : อักษรเจริญทัศน์, 2525) น.238.

[7] ป.อินทรปาลิต, *เสือใบ*, (กทม.: ผดุงศึกษา, 2529) และ *เสือดำ* (กทม.: ผดุงศึกษา, ไม่ปรากฏปีพิมพ์) ประมาณปีพิมพ์จากเรื่องเสือดำที่เขียนทีหลังนั้นมีจดหมายลงวันที่ 19 มิถุนายน 2491ด้วย (*เสือดำ*, น.1)

เช่นในเรื่อง*เสือใบ* เขียนว่า "ชาวลพบุรีเรียกเขาว่าเจ้าพ่อ บุคคลที่ตั้งมั่นอยู่ในสุจริตธรรม เสือใบจะไม่ปล้นเป็นอันขาด นอกจากนี้ยังคุ้มครองให้ด้วย...เขาปล้นคหบดีที่ทำนาบนหลังคน เขาฆ่าบุคคลเหล่านี้มามากต่อมาก และคนจนชาวลพบุรีทุกครอบครัวเคยได้รับแจกเงินจากเสือใบเสมอ" *(น.27)*

[8] *พิมพ์ไทย* และ *เสียงอ่างทอง*, 25 พฤศจิกายน, 2502, น.1.

คำว่า "เจ้าพ่อ"เท่านั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับเจ้าพ่อดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นในงานวิชาการจำนวนหนึ่งด้วย บทความนี้จึงสนใจที่จะตอบคำถามว่าเราควรจะอธิบายความเป็นมาของเจ้าพ่ออย่างไร

การศึกษาเรื่องเจ้าพ่อเชิงวิชาการ

นักวิชาการคนแรกๆที่กล่าวถึงเจ้าพ่อคือ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์[9] ในปี 2532 เขาเห็นว่าเจ้าพ่อมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นการพัฒนาประเทศในทศวรรษ 2500 และปัจจุบันนี้เจ้าพ่อก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบอุปถัมภ์แบบใหม่ที่แตกต่างไปจากยุคอำมาตยาธิปไตย ต่อมา Benedict Anderson ในบทความเรื่อง "Murder and Progress in Modern Siam" ศึกษาการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองไทยผ่านแบบแผนการฆาตกรรมทางการเมือง โดยเห็นว่าการเข้าสู่ระบอบรัฐสภาโดยกระฎุมพีของไทยในทศวรรษที่ 1980 ได้ทำลายความแข็งแกร่งของระบบราชการลง จนทำให้กระฎุมพีของไทยมีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง ส่วนปรากฏการเจ้าพ่อนั้น ได้อธิบายว่า ในสังคมไทยโดยเฉพาะระดับท้องถิ่นซากเดน "ศักดินา"ยังคงหลงเหลืออยู่ ทำให้ตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจในท้องถิ่นมาก จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความมั่นคงของระบบรัฐสภานี้จะควบคู่กันมากับการเติบโตของเจ้าพ่อ[10]

ส่วนชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวพาดพิงถึงเจ้าพ่อในบทความ"ไตรลักษณะรัฐไทยในพหุสังคมสยามฯ"[11] ว่าในสมัยจอมพลป.นั้น พลังทางเศรษฐกิจที่ไม่มีศักยภาพทางการเมือง ได้กลายเป็นอิทธิพลที่ฟักตัวนอกระบบจนกลายเป็นอิทธิพลนอกกฎหมายนอกอำนาจรัฐทั่วทุกแห่ง อยู่ในรูป"เจ้าพ่อท้องถิ่น"

การกล่าวถึงเจ้าพ่อดังกล่าวนั้น มีความเห็นเกี่ยวกับความเป็นมาของเจ้าพ่อค่อนข้างสอดคล้องกัน คือเห็นว่าในยุคการเมืองก่อนที่จะมีระบบรัฐสภาและการเลือกตั้งนั้น อำนาจทางการเมืองอยู่ในมือของข้าราชการสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง "อำมาตยาธิปไตย" ของ Fred Riggs (1966)[12] คืออำนาจนอกระบบราชการอ่อนแอ และเมื่อระบบการเมืองเปิดโอกาสให้กลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจเข้ามามีส่วนแบ่งอำนาจทางการเมือง เจ้าพ่อซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจนี้ก็ได้เติบโตขึ้นและมีอำนาจอย่างเด่นชัด การอธิบายเช่นนี้มีนัยว่า ก่อนหน้านี้เจ้าพ่อยังไม่มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งการมองเช่นนี้เป็นไปตามปรากฏการณ์ที่เห็นได้ง่ายๆว่าเจ้าพ่อมีบทบาทมากในการเมืองที่มีการเลือกตั้ง

---

[9] การอภิปรายในการประชุมประจำปีสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ปีพ.ศ.2532.

[10] Benedict Anderson, "Murder and Progress in Modern Siam", *New left Review*, 181(1990), p 42.

[11] ชัยอนันต์ สมุทวณิช *"ไตรลักษณะรัฐไทยในพหุสังคมสยาม : ว่าด้วยการสร้างรัฐ การสร้างชาติและประชาสังคมไทย"*, *สมุคสังคมศาสตร์*, ปีที่ 12 ฉบับที่ 2, (2533).

[12] Fred W. Riggs, *Thailand the Modernization of a Bureaucratic Polity*, (Honolulu : East-West Center Press : 1966).

ต่อมามีงานศึกษาเรื่องเจ้าพ่อโดยตรงออกมาจำนวนหนึ่ง ซึ่งทำให้ความเข้าใจเรื่องเจ้าพ่อชัดเจนขึ้น การอธิบายความเป็นมาของเจ้าพ่อ ที่โต้แย้งข้อสันนิษฐานที่ผ่านมาคือ บทความของสมบัติ จันทรวงศ์ เรื่อง "บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย : ข้อสังเกตเบื้องต้น"[13] สมบัติกล่าวถึงการเกิดของเจ้าพ่อว่าเกี่ยวข้องกับนักเลงท้องถิ่น ซึ่งมีมาช้านานด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม และนักเลงก็สามารถใช้อิทธิพลของตนเหนือกลไกอำนาจรัฐได้ ส่วนเจ้าพ่อเริ่มเติบโตขึ้นในสมัยที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 2500 และได้อาศัยฐานทางเศรษฐกิจของตนเกื้อหนุนเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งลักษณะเช่นนี้มีมาตั้งแต่ยุคเผด็จการ เพราะการมีอิทธิพลของเจ้าพ่ออยู่ที่การสมยอมของอำนาจรัฐให้กับผู้มีอิทธิพล สมัยต่อมาเมื่อการเลือกตั้งมีมาอย่างต่อเนื่องบทบาทของเจ้าพ่อในทางการเมืองจึงเด่นชัดขึ้น แต่สมบัติก็เน้นด้วยว่าเจ้าพ่อเป็นที่นับถือของคนในท้องถิ่นก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง

งานเขียนเกี่ยวกับเจ้าพ่อในเวลาที่ใกล้เคียงกันและต่อมานั้น[14] ก็อธิบายไม่แตกต่างไปจากสมบัตินักกล่าวคือ เจ้าพ่อเกี่ยวพันกับนักเลงท้องถิ่นที่มีมาก่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจได้ทำให้เจ้าพ่อขยายฐานทางเศรษฐกิจของตนออกไป และทำให้ใช้อิทธิพลเหนือข้าราชการได้มากขึ้น ขณะเดียวกันการเลือกตั้งที่มีมาอย่างต่อเนื่องก็ได้ทำให้บทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อเด่นชัดขึ้น

การอธิบายเช่นนี้ยังคงค้างคำถามที่ว่า ถ้าหากว่าเจ้าพ่อมีรากฐานมาจากนักเลงท้องถิ่นแล้ว เมื่อเปรียบเทียบกับคนพวกที่มีลักษณะคล้ายนักเลงที่เกิดขึ้นทั่วไปในสังคมประเพณีของประเทศอื่นๆ จะเห็นได้ว่าเมื่ออำนาจรัฐขยายกลไกการควบคุมไปอย่างทั่วถึง คนประเภทนี้หายไป อ่อนแอไป หรือปรับเปลี่ยนตัวเองเป็นองค์กรอาชญากรรม มีการจัดองค์กรและอาณาจักรของตนเองแยกได้ชัดเจนกับสังคมที่ชอบธรรม[15] แต่ในกรณีของไทยทำไมอำนาจแบบนักเลงจึงสามารถสถาปนาตัวเองจนเป็นเจ้าพ่อ ซึ่งได้รับการยอมรับในสังคมอย่างเปิดเผยเช่นนี้ได้

---

[13] สมบัติ จันทรวงศ์, "บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย : ข้อสังเกตเบื้องต้น", *รัฐ ทุนท้องถิ่น เจ้าพ่อ กับสังคมไทย*, (กทม. : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), น.117-139.

[14] (1) James S. Ockey, *Business leader, Gangsters and the Middle Class : Societal Groups and Civilian Rule in Thailand.* Ph.D. Dissertation, Cornell University,1992. (2)Jim Ockey, "Chaopho, Capital Accumulation and Social Welfare in Thailand", 1993, pp. 48-77. (3)ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ สังศิต พิริยะรังสรรค์, *คอรัปชั่นกับประชาธิปไตยไทย*, 2537, น.199-258. (4)Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, *Thailand Economy and Politics*, 1995, pp. 332-340.

[15] ดูประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอั้งยี่ใน ทวีป วรดิลก, *อั้งยี่ครองเมือง*, กทม. : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2533.และ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, *สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. และดูเรื่องของขาใจซ่าใน ทวีป วรดิลก, *อาณาจักรขาใจซ่า* , กทม., สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2534. ดูเรื่องมาเฟียใน (1) ทวีป วรดิลก, *มาเฟียปล้นชาติ* , กทม.: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2535. (2) Arlacci Pino, *Mafia Business : The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism*, London, Verso, 1986. (3) Catanzaro Raimondo, *Men of Respect : a Social History of the Sicilian Mafia*, New York, The Free Press, 1992.

นอกจากนี้ งานศึกษาที่ตามมาเหล่านี้ยังให้ความสำคัญกับเจ้าพ่อที่ปรากฏ เป็นข่าวอยู่ในปัจจุบันมาก จนมักจะเน้นว่าเจ้าพ่อเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นชัดในช่วงหลัง ดังจะเห็นได้ว่างานศึกษาเกือบทุกเรื่องเน้นว่าคำว่าเจ้าพ่อแปลมาจากภาพยนต์เรื่อง "The Godfather" เหมือนกันและให้ความเห็นว่าช่วงที่ภาพยนต์เรื่องนี้ได้รับความนิยมสอดคล้องกับการเติบโตของเจ้าพ่อ

อย่างไรก็ตาม รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ได้อธิบายการเกิดเจ้าพ่อโดยย้อนอธิบายรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไกลกว่านั้น ใน "ความเรียงว่าด้วยเจ้าพ่อ"[16] (ปี 2537) รังสรรค์เห็นว่าลักษณะของเจ้าพ่อหรือ ผู้กว้างขวาง เคยรุ่งเรืองอยู่ในช่วงทศวรรษ 2490 ในขณะที่กลุ่มซอยราชครูเรืองอำนาจ ในส่วนการอธิบายการเกิดของเจ้าพ่อนั้น รังสรรค์เห็นว่าเจ้าพ่อเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม ที่เกิดขึ้นได้ในทุกสังคมที่อำนาจการปกครองแผ่ไปไม่ถึง หรืออ่อนล้า และเติบโตขึ้นมาจากความอ่อนตัวของอำนาจการปกครองในส่วนภูมิภาค[17]

อิทธิพลกับอำนาจ อำนาจคู่ในสังคมไทย

บทความของ Yoshifumi Tamada[18] (1991)ได้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาอำนาจทางการเมืองไทย ควรแยกระหว่างคำว่า "อำนาจ"ซึ่งหมายถึงอำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการ และ "อิทธิพล"ซึ่งเป็นอำนาจที่ไม่ได้มาโดยตำแหน่งทางการ แต่การศึกษาการเมืองไทยในยุคก่อนที่จะมีการเลือกตั้งมักจะให้ความสำคัญที่อำนาจที่เป็นทางการเท่านั้น จึงเห็นว่าข้าราชการมีอำนาจเต็มที่ และผู้ที่ไม่มีตำแหน่งทางการก็ไม่มีอำนาจในสังคมไทย Tamada แสดงให้เห็นว่ากลไกทางการเมืองไทยขึ้นอยู่กับการใช้อิทธิพลอย่างมาก การศึกษาการเมืองไทยจึงไม่อาจมองข้ามกลไกที่ไม่เป็นทางการนี้ได้ ซึ่งกลไกดังกล่าวเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการคอร์รัปชั่นของข้าราชการและปัญหาในการนำนโยบายไปปฏิบัติของระบบราชการ

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ก็ได้ยืนยันแนวความคิดเช่นนี้ใน "รัฐธรรมนูญ ฉบับวัฒนธรรมไทย" เกี่ยวกับเรื่องอำนาจและการคานอำนาจว่า

> *"อิทธิพล" มีมาในสังคมไทยแต่โบราณ และไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกับอำนาจด้วย เพราะเมื่ออำนาจไปเจอ "อิทธิพล"เข้า แทนที่จะปราบปราม "อิทธิพล" ให้เหลือแต่อำนาจอย่างเดียว อำนาจไม่มีพลังทำเช่นนั้นได้ อำนาจจึงได้ประนีประนอมกับ "อิทธิพล"โดยรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจ เช่นแต่งตั้งนักเลงในท้องถิ่นให้เป็นขุนน้ำขุนนาง หรือแต่งตั้งตระกูลใหญ่ที่มี "อิทธิพล"สูงสุดในส่วนนั้นๆให้เป็นเจ้าเมือง*

---

[16] รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "ความเรียงว่าด้วยเจ้าพ่อ", *ผู้จัดการรายวัน*, วันที่ 7 และ 14 ตุลาคม 2537. และพิมพ์ครั้งที่สองใน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, *อนิจลักษณะของสังคมไทย*, กทม., 2538, น.49-63.

[17] รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, เพิ่งอ้าง, น.61.

[18] Yoshifumi Tamada, "Itthipon and Amnat : An Informal Aspect of Thai Politics", *Southeast Asian Studies*, March 1991, pp. 5-16.

"อิทธิพล" จึงเป็นตัวอุปสรรคแก่อำนาจบ้านเมืองมาแต่โบราณ "อิทธิพล"คือข้อจำกัดที่อำนาจอันแบ่งแยกมิได้ของผู้ปกครองไทยต้องเผชิญตลอดมา เมื่อใดที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อนก็อาจวิ่งเต้นเข้าหาอำนาจอันถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมืองได้ หรือวิ่งเต้นเข้าหาความคุ้มครองจาก "อิทธิพล" ที่อำนาจต้องประนีประนอมก็ได้ แล้วแต่ว่ากรณีควรจะจัดการกับความเดือดร้อนนั้นอย่างไร จะพูดภาษาสมัยใหม่แบบฝรั่งว่าอำนาจปกครองของไทยถูก "คาน" จาก "อิทธิพล"ก็ได้[19]

จากแนวคิดเรื่องอำนาจและอิทธิ พลดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าจากรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทยมี "อิทธิพล" ดำรงอยู่แล้ว และเมื่อมีระบบราชการขึ้นระบบราชการต้องพึ่งพิงอิทธิพลเนื่องจากข้าราชการไม่ได้มีพลังอย่างเต็มที่ จำเป็นที่จะต้องประนีประนอมและปล่อยให้อิทธิพลที่เคยดำรงอยู่ต้องดำรงอยู่อย่างนั้นต่อไป

จากนักเลงท้องถิ่นสู่เจ้าพ่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ที่จะแสดงให้เห็นว่านักเลงและคหบดีจีนท้องถิ่นที่มีลักษณะทางอำนาจคล้ายคลึงกับเจ้าพ่อดำรงอยู่อย่างไรในสมัยก่อน เมื่อระบบราชการเข้าไปในท้องถิ่น ข้าราชการก็ไม่ได้ปราบหรือทำให้อำนาจของของคนพวกนี้หมดไป และแสดงให้เห็นว่าคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับระบบราชการอย่างไรจนกระทั่งมีพัฒนาการเข้าสู่การเป็นเจ้าพ่อในยุคต้นอย่างไร ทั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาเบื้องต้นเท่าที่ข้อมูลจะเป็นไปได้ โดยหวังว่าข้อมูลเหล่านี้จะพิสูจน์ว่าเจ้าพ่อไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เป็นผลผลิตของการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่และยิ่งไม่ใช่อำนาจที่เกิดขึ้นมาจากการเติบโตของการเมืองแบบการเลือกตั้ง

มีผู้ศึกษากรณีตัวอย่างการเติบโตของเจ้าพ่อสมัยใหม่บางคนไว้จำนวนหนึ่งแล้ว ในส่วนท้ายของบทความนี้จึงเพียงแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางอำนาจของเจ้าพ่อและความสัมพันธ์ของเจ้าพ่อกับอำนาจรัฐ เท่าที่ปรากฏเป็นข่าวอยู่ในปัจจุบัน[20]

การยกข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของเจ้าพ่อที่สัมพันธ์กับนักเลงท้องถิ่นนี้ ผู้วิจัยหวังว่า จะเป็นส่วนหนึ่งในการพิสูจน์แนวคิดในการอธิบายการเมืองไทย ซึ่งมักจะอธิบายกันว่าก่อนที่การเมืองไทยจะมีการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่องนั้น ระบบราชการแข็งแกร่ง และมีอำนาจทางการเมืองอย่างเต็มที่ กระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทำให้พลังนอกระบบราชการที่ไม่มีอำนาจมานานได้ผลักดันให้เกิดการจัดสรรความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ และพลังนอกระบบราชการนี้ก็เพิ่งจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในอำนาจทางการเมืองเมื่อมีการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง แต่ข้อมูลที่ยกมาในบทความนี้แสดงให้เห็นว่าการอธิบายดังกล่าวมีส่วนถูกแต่เป็นการ

---

[19] นิธิ เอียวศรีวงศ์, "*รัฐธรรมนูญ ฉบับวัฒนธรรมไทย*", *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 13 (พฤศจิกายน 2534) : น.275.

[20] การระบุว่าใครเป็นเจ้าพ่อในที่นี้ ยึดเอารายชื่อที่ได้จากการสำรวจความเห็นนายอำเภอและสารวัตรใหญ่ ดูใน เวียงรัฐ เนติโพธิ์, *เจ้าพ่อในทัศนะของข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ*, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, น.155-156.

เน้นที่การเมืองส่วนกลางมากเกินไปจนมองข้ามอำนาจทางการเมืองนอกระบบหรือที่เรียกว่า "อิทธิพล"ในท้องถิ่นไป ซึ่งอิทธิพลในท้องถิ่นนี้สามารถใช้อิทธิพลเหนือข้าราชการ และยังดำรงอยู่เติบโตต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันได้นั้น ก็แสดงให้เห็นแล้วว่าอำนาจนอกระบบราชการไม่ได้อ่อนแอมาก่อน แท้ที่จริงอำนาจของระบบราชการที่ยอมให้อำนาจแบบอิทธิพลนี้เติบโตได้นั่นเองที่อ่อนแอ

2 พัฒนาการและความเป็นมาของเจ้าพ่อ

อำนาจท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5

"อำนาจท้องถิ่น" ที่เกิดขึ้นจากสภาพของชุมชนโดยไม่ได้มีอำนาจทางการผ่านทางบรรดาข้าราชการเข้าไปแต่งตั้ง มีหลายรูปแบบขึ้นกับลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าที่ท้องถิ่นสมัยนั้นยกย่องเช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ พิธีกรรม บุคลิกลักษณะของผู้มีอำนาจ และที่สำคัญผู้ที่มีอำนาจเหล่านี้ เกิดขึ้นจากความจำเป็นของท้องถิ่น เช่นพระสงฆ์ ผู้วิเศษ หมอผี แก่เหมืองแก่ฝาย นักเลงโต[21] นอกจากนี้ยังมีอำนาจที่เกิดจากชุมชนในเขตค้าขายของพวกคนจีน ได้แก่ พวกอั้งยี่[22]

นักเลงโต

กลุ่มคนประเภทหนึ่งที่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่ามีบทบาทสำคัญในชนบท และจะกล่าวในที่นี้คือ "นักเลงโต" ซึ่งมีลักษณะบางด้านคล้ายคลึงกับเจ้าพ่อในสมัยปัจจุบัน

เสฐียรโกเศศได้ให้ความหมายนักเลงโตในสมัยก่อนไว้ว่า

"นักเลงโต"ในความหมายหนึ่งว่า "คนเก่ง" คือคนเข้มแข็งมีความชำนาญไม่แพ้ใคร... ควบคุมดูแลป้องกันบ้านของตนเองให้มีความเป็นปรกติสุขด้วยความสามัคคีธรรม...และมีคนหนึ่งที่เป็นหัวโจกของคนเก่ง เป็นนักเลงโต เพื่อจะได้ควบคุมบ้านของตน ให้พ้นจากการรุกรานของคนบ้านอื่น... นักเลงโตประจำบ้านต้องเป็นคนหนุ่มกำลังฉกรรจ์ มีคนนับหน้าถือตา เป็นที่กลัวเกรงต่อคนอื่น และเป็นผู้มีใจกว้างขวาง กล้าได้กล้าเสีย และมีเพื่อนฝูงมาก ด้วยผูกมิตรกับคนบ้านอื่น" [23]

การเกิดขึ้นของนักเลงโต

จากหลักฐานและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องชี้ว่านักเลงโตมีอยู่จริงในสังคมไทย แต่ไม่อาจตอบได้อย่างชัดเจนว่าเกิดขึ้นเมื่อไร มีงานศึกษาเกี่ยวกับนักเลงโตได้สันนิษฐานไว้บางประการ

วิทยานิพนธ์ของคมเนตร ญาณโสภณ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกิดนักเลงนั้นได้อธิบายว่าการที่สยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริ่งกับอังกฤษในปี พ.ศ.2398 นั้น ทำให้ข้าวกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น

---

[21] ดูรายละเอียดใน คมเนตร ญาณโสภณ ,*อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล*, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

[22] ดูรายละเอียดใน ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, *สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ.2367-2453*, 2524.

[23] เสฐียรโกเศศ(นามแฝง), "*นักเลงโต*" *ฟื้นความหลัง*, (กทม.: ศึกษิตสยาม, 2510), น. 143 คำว่า "นักเลงโตในสมัยก่อน" ในที่นี้หมายความว่าสมัยที่ผู้เขียนยังเป็นเด็ก ซึ่งความหมายของคำว่านักเลงโตแตกต่างจากสมัยปัจจุบันที่เขียนหนังสือนี้.

อย่างรวดเร็ว และชนบทภาคกลางของสยามก็กลายเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญ ซึ่งทำให้บริเวณนี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาการลักขโมยวัวควาย ทำให้มีนักเลงลักขโมยควายมากในพื้นที่ภาคกลาง [24]

นอกจากนี้ การขยายตัวของการผลิตเพื่อขาย (ที่มีตลาดต่างประเทศรองรับ)เช่นนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อความสมดุลในสังคมระบบเครือญาติ ที่ลำดับชั้นความสัมพันธ์ในสังคมขึ้นกับการลำดับญาติ เริ่มเปลี่ยนมาสู่ความแตกต่างทางฐานะ เมื่อมีคนรวยและคนจนเกิดขึ้นในชุมชน จึงทำให้เกิดโจรท้องถิ่นขึ้น และนั่นอาจจะเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้เกิดผู้ร้ายชุกชุม ความสำคัญของนักเลงจึงมีมากขึ้น

การอธิบายเช่นนี้ให้ความสำคัญกับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นปัจจัยเพียงด้านเดียวในการเกิดนักเลง หลักฐานในสมัยต่อมาแสดงให้เห็นว่ามีเงื่อนไขในบางท้องที่ที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุมและมีนักเลงมาก และเงื่อนไขที่ตรงกันก็คืออยู่ในท้องถิ่นที่อำนาจรัฐไร้ประสิทธิภาพ

ตัวอย่างเช่น บริเวณภาคตะวันออกของไทยเป็นภูมิภาคที่อำนาจรัฐไม่ได้ให้ความสนใจมาเป็นเวลานาน หรือเรียกว่าเป็น"รัฐชายขอบ" และเป็นแหล่งที่รวมคนหลายเชื้อชาติ จึงเป็นที่ซ่องสุมของกลุ่มโจรที่สำคัญ [25]

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานสมัยต่อมาแสดงให้เห็นว่า บางท้องที่มีผู้ร้ายเกิดขึ้นและชุกชุมมากกว่าเดิม ด้วยเงื่อนไขที่อำนาจรัฐไม่มีประสิทธิภาพ เช่นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเกิดปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายชุกชุม[26] เพราะเป็นช่วงที่กลไกอำนาจรัฐไม่สามารถรักษาความสงบในท้องถิ่นได้ ในช่วงเดียวกันนี้เอง เช่นที่อำเภอพรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร ซึ่งเป็นท้องที่ที่มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่นอีก 4 จังหวัด โจรผู้ร้ายผ่านไปมาสะดวกเพราะยากแก่การติดตามของตำรวจท้องที่ ประชาชนมีทัศนคติว่าเป็นผู้ร้ายเป็นสิ่งที่ดีเพราะได้รับการนับถือ พรานกระต่ายจึงเป็นเมืองนักเลงปืน มีโจรลักขโมยวัวควายมาก [27]

ในทางกลับกันหากอำนาจรัฐเข้ามาเอาประโยชน์จากชาวบ้านอย่างไม่ชอบธรรม และชาวบ้านไม่มีทางเลือกที่จะแสดงออกซึ่งการต่อต้านอำนาจรัฐ การมีพฤติกรรมเป็นโจรเพื่อแสดงการต่อต้านอำนาจรัฐที่ไม่ชอบธรรมก็เป็นทางออกอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ดังมีตัวอย่างปรากฏดังนี้ ในปีพ.ศ.2425 เจ้าหมื่นไวยวรนารถ ได้รับพระบรมราชโองการให้ไปปราบปรามโจรผู้ร้ายที่เมืองสุพรรณบุรี เพราะมีใบบอกทางราชการเข้ามายังกระทรวงมหาดไทยว่า เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมมาก มีเหตุอุกฉกรรจ์ฆ่ากันตายและเกิดการปล้นสะดมวันหนึ่งๆหลายราย เมื่อ

---

[24] คมเนตร ญาณโสภณ, *อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล*, น. 74-77.

[25] ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, *"ภาคตะวันออกกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น"* เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ชลบุรี:ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม(บางแสน : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน),13-16 กันยายน 2532.

[26] บันทึกการอภิปรายในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรวันที่ 19 พฤษภาคม 2490 มีการยกปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมมาเป็นปัญหาแรกในการโจมตีรัฐบาล.

[27] จำนง เทพหัสดิน ณ อยุธยา, *32 ปีแห่งชีวิตนักปกครอง*, (กทม. : ประพันธ์สาส์น, 2519), น. 159-160.

เจ้าหมื่นไวยวรนารถกลับเข้ามากรุงเทพฯแล้วได้ทำรายงานชี้แจงถวายแก่สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ ในรายงานนั้นตอนหนึ่งมีว่า *"ถ้าข้าหลวงคนใดเชิญท้องตราออกไปแล้ว ก็มักพอใจที่จะไปทำการกดขี่กระโชกเอาเงินอยู่เนืองๆ เพราะฉะนั้นราษฎรซึ่งได้รับความเดือดร้อนและคับแค้นใจจึงได้พากันตั้งขึ้นเป็นก๊กเป็นเหล่าเที่ยวปล้นสะดมลักม้าโคกระบือขึ้นบ่อยๆ"* [28]

จากการสันนิษฐานและหลักฐานเกี่ยวกับนักเลงดังกล่าวแสดงว่า นักเลงเกิดขึ้นมากในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจ หรือเกิดขึ้นในพื้นที่ที่อำนาจรัฐไม่มีประสิทธิภาพทั้งในรูปที่อำนาจครอบคลุมไปไม่ถึงและในรูปการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรม

อำนาจของนักเลง

นักเลงโตก็คือคนในหมู่บ้าน เป็นชาวนาเช่นเดียวกับคนอื่นๆ อำนาจของนักเลงไม่ได้มาด้วยการควบคุมปัจจัยการผลิต[29] และอำนาจของนักเลงโตเกิดขึ้นจากสภาพของท้องถิ่นเอง ไม่ได้เกิดจากการรับรองของอำนาจรัฐที่เหนือกว่า[30]

สิ่งที่เป็นฐานอำนาจของนักเลงโตคือ

1. บุคลิกลักษณะที่สอดคล้องกับค่านิยมของท้องถิ่น

ค่านิยมในการนับถือผู้ที่มีอำนาจในสังคมไทยสมัยก่อน ไม่ได้มีแบบแผนเดียวเสมอไป ขึ้นกับว่าผู้มีอำนาจนั้นทำหน้าที่อย่างไรในชุมชน การเป็นนักเลงที่ต้องให้ความคุ้มครองกับถิ่นจึงต้องเป็นผู้ที่สร้างความเชื่อมั่นในการป้องกันอันตรายให้กับชุมชนได้ จึงมีลักษณะ *"เป็นชายแท้ มีความกระตือรือร้น พร้อมที่จะต่อสู้ตัวต่อตัวหรือยกพวกกันต่อสู้ มีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนฝูง มีความจงรักภักดีอย่างลึกซึ้งต่อนายและพ่อแม่"*[31] ทั้งยังเป็นผู้มี "ใจนักเลง"คือเป็นผู้มีใจกว้างขวาง กล้าได้กล้าเสีย ไม่ถือตัว ไม่เห็นแก่ตัว รักษาคำพูด[32]

2. ความสัมพันธ์สองด้านกับความเป็นโจร

---

[28] ประวัติการของ จอมพลและมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี "ปกรณ์ 22 เรื่อง *"ไปปราบผู้ร้ายเมืองสุพรรณบุรี,"* (กทม. : ศรีหงส์, 2504), น. 92, 103 .

[29] โดยเฉพาะในกรณีของไทยนั้น นักเลงโตอาจจะมีฐานะดีกว่าชาวนาได้แต่ก็ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่

[30] อำนาจรัฐอาจจะทำให้อำนาจของนักเลงมีมากขึ้นได้ แต่ไม่ได้เป็นตัวสร้างนักเลงขึ้นมา

[31] Historicus, pseud.,"*The Nakleng*", *Bangkok Time*, 26 May 1898, pp.21-22 อ้างใน D. Johnston, "Bandit, Nakleng, and Peasant in Rural Thai Society", *Contributions to Asian Studies*, Vol.15, 1980, p. 91.

[32] เสฐียรโกเศศ, *การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*, (กทม. : คลังวิทยา, 2521), น. 381.

ความเป็นนักเลงที่จะมีความสามารถในการคุ้มครองถิ่นของตนและเป็นที่เกรงขามของคนทั่วไปนั้น เพียงรักษาจริยธรรมแบบ"นักเลง" เท่านั้นไม่เป็นการเพียงพอ สิ่งสำคัญในการสร้างและรักษาอำนาจไว้ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับโจรหรือ"เสือ" ในระดับใดระดับหนึ่ง

มีข้อสันนิษฐานและข้อสรุปในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนักเลงกับโจรไว้หลายประการ สุวิทย์ ไพทยวัฒน์ ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในชนบท กล่าวถึงผลจากการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรีในปี พ.ศ.2398 ว่า หลังจากการที่ระบบเงินตราเข้ามามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจหมู่บ้านในชนบทมากขึ้นอันเนื่องมาจากการค้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว ได้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในความประพฤติของนักเลงโตบางคน กล่าวคือ นักเลงโตบางคนไม่ได้ทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันหมู่บ้านของตนให้พ้นจากการรุกรานของหมู่บ้านอื่น แต่กลับกลายสภาพเป็นโจรผู้ร้าย หรือมีความสัมพันธ์กับโจรผู้ร้ายในการเข้าปล้นสะดมหรือลักโคกระบือของชาวนาในหมู่บ้านของตนเอง[33]

การอธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นแนวการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองที่มักจะเข้าหาสาเหตุของปัญหาโดยใช้ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้มองข้ามนักเลงในฐานะของอำนาจท้องถิ่นที่จะต้องดำรงรักษาอำนาจของตนภายในท้องถิ่นไป เพราะความสัมพันธ์ระหว่างนักเลงกับโจรเป็นอำนาจพิเศษที่นักเลงมีเหนือคนอื่น ดังเห็นได้จากการปล้นของโจรและวิธีการไถ่ถอนวัวควายคืน[34]

ดังนั้นความสำคัญของนักเลงโต หรือบทบาทที่มีต่อหมู่บ้านก็คือการปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน ถ้าหมู่บ้านมีความมั่นคงปลอดภัย นักเลงโตก็ไม่มีความหมายอะไร นั่นหมายความว่านักเลงจะต้องเกี่ยวข้องกับการผูกขาดการใช้ความรุนแรง ด้วยการเป็นโจรหรือมีความสัมพันธ์กับโจร ซึ่งภายใต้เงื่อนไขทางสังคมที่อำนาจรัฐไม่สามารถจัดการกับการรักษาความมั่นคงปลอดภัยในระดับท้องถิ่นได้ ชาวบ้านก็ยอมรับหรือถูกทำให้ยอมรับอำนาจของนักเลงโตเพื่อความปลอดภัยของตน

พิจารณาที่การเป็นโจรหรือ"เสือ" การที่จะรักษาความสำเร็จของการปล้นไว้ได้โจรก็ต้องมีความเป็นนักเลงหรือมีความสัมพันธ์กับนักเลงด้วย ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่ E.J. Hobsbawm ได้สรุปลักษณะร่วมที่เป็นทั่วไปของโจรในสังคมประเพณีไว้อย่างหนึ่งว่า

> *"เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเริ่มเป็นโจร(bandit) ที่จะต้องได้รับการยอมรับจากผู้คนว่าเป็นผู้ซื่อสัตย์และไม่ใช่ผู้ร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการกระทำของโจรเป็นการละเมิดข้อตกลง*

---

[33] สุวิทย์ ไพทยวัฒน์, *วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ.2394-2475* , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กทม. : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ ,2521), น. 182-183.

[34] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *เรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้น*, (กทม.: โรงพิมพ์โสภณทิพรรฒธนากร, 2468). โดยเฉพาะรายละเอียดที่นักเลงในท้องถิ่นที่ถูกปล้นจะต้องรู้เห็นเป็นใจในการปล้น และเมื่อปล้นแล้วนักเลงในท้องถิ่นนั่นเองที่เป็นคนกลางในการเจรจาไถ่ถอนควายคืน ซึ่งชาวบ้านที่ถูกปล้นก็รู้อยู่ว่านักเลงโตในหมู่บ้านของตนมีส่วนรู้เห็น แต่ก็แสร้งทำเป็นไม่รู้.

ทางสังคม ไม่เช่นนั้นโจรก็จะไม่สามารถแสวงหาประโยชน์จากการมีถิ่นของตนเป็นเครื่องปกป้องตัวเอง" [35]

3. ไสยศาสตร์และอำนาจศักดิ์สิทธิ์

นักเลงโตมักจะเป็นผู้ที่มีคาถาอาคม มีเครื่องรางของขลังที่ทำให้อยู่ยงคงกระพัน และมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อรักษาและแสดงความศักดิ์สิทธิ์ นักเลงมักจะมีสักตามตัว การสักเป็นทั้งเครื่องรางป้องกันตัวและเป็นสัญลักษณ์ของนักเลงกลุ่มเดียวกัน [36]

อำนาจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้เองที่เป็นที่มาของอำนาจที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของท้องถิ่น การมีไสยศาสตร์หรือเครื่องรางของขลังก็เท่ากับเป็นการรับรองจากอำนาจที่เหนือกว่าว่าคนผู้นั้นมีอำนาจที่เหนือคนธรรมดา

ความสัมพันธ์กับอำนาจการปกครองที่เป็นทางการ

สมเด็จฯกรมพระยาดำรงฯทรงกล่าวไว้ว่า

> *ในเวลาข้าพเจ้าแรกรับราชการ เมื่อข้าพเจ้าขึ้นไปเมืองเหนือยังมีกรมการที่เคยเป็นนักเลงอยู่หลายเมืองเพราะในสมัยนั้นยังไม่มีโปลิศหรือตำรวจภูธรที่เป็นพนักงานสำหรับตรวจจับผู้ร้าย เจ้าเมืองต้องปราบปรามตามปัญญาของตน จึงเกิดความคิดที่จะหานักเลงโตมีพรรคพวก ตั้งเป็นกรมการไว้สำหรับปราบโจรผู้ร้าย*[37]

ในขณะที่อำนาจการปกครองที่เป็นทางการยังไม่มีเหนืออำนาจในท้องถิ่นอย่างแท้จริงและต่อเนื่องถาวร แต่จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในบางด้าน เช่นการเกณฑ์กำลังคน การเก็บส่วย หรือการจับโจรผู้ร้าย จึงไม่อาจปฏิเสธอำนาจท้องถิ่นได้ รวมทั้งนักเลงด้วย ทำให้นักเลงโตได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการ ดังมีตัวอย่างหลายกรณี[38]

กรณีที่มีชื่อเสียงได้แก่ กรณีที่เกาะใหญ่ในแม่น้ำเจ้าพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนต้นรัชกาลที่ 5 มีนักเลงคนหนึ่งชื่อนายช้าง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหลวงบรรเทาทุกข์ราษฎร์ที่เกาะใหญ่ แม่น้ำบริเวณเกาะใหญ่

---

[35] E.J. Hobsbawm, *Primitive Rebels* , (Manchester : Manchester University Press, 1959), p.16.

[36] ดูรายละเอียดใน คมเนตร ญาณโสภณ, *อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตฯ*, น. 98-104. และในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์หลวงนรกิจบริหาร, น.18 เมื่อหลวงนรกิจฯเผชิญหน้ากับเสือเฟี้ยมกล่าวว่า"*เป็นคนดำตัวใหญ่มาก มีสักเต็มตัว*" และเรื่องราวเกี่ยวกับนักเลงเก้ายอดที่มีสักเก้ายอดเป็นสัญญลักษณ์ เป็นตัวอย่างของนักเลงที่มีรอยสัก.

[37] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *สภาพเมื่อแรกสถาปนากระทรวงมหาดไทย*, น.42

[38] เรื่องเดียวกัน, น. 41.

ลานเทนี้ เป็นย่านที่เปลี่ยวมักมีโจรคอยปล้นเรือที่ผ่านไปมา แต่เมื่อหลวงบรรเทาทุกข์เข้ามารับหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยก็ได้ทำให้โจรผู้ร้ายเบาบางลงไป สร้างความพอใจให้กับอำนาจรัฐส่วนกลางมาก

แต่ในที่สุดข้อเท็จจริงก็ถูกเปิดเผยขึ้น เมื่อปี 2436 ชาวบ้านชื่อนายขุน ได้อุทธรณ์ว่าได้รับความไม่เป็นธรรมจากการกล่าวหาของหลวงบรรเทาทุกข์ฯ นายขุนกล่าวว่า 2-3 ปี ก่อนหน้านี้ตนได้ถูกหลวงบรรเทาทุกข์ฯ จับในข้อหาอาชญากรรม ซึ่งในระหว่างการดำเนินคดีนายขุนต้องตกเป็นคนรับใช้ส่วนตัวของหลวงบรรเทาทุกข์ฯ และถูกบังคับให้แต่งงานกับทาสของหลวงบรรเทาทุกข์เพื่อให้นายขุนตกเป็นทาส นอกจากนี้นายขุนยังกล่าวหาหลวงบรรเทาทุกข์ว่า ให้ความร่วมมือกับพวกโจร โดยได้เงินจากพวกโจร ปกป้องพวกโจรจากการถูกจับดำเนินคดี และยังเกี่ยวข้องกับการขายของที่ขโมยมาได้ด้วย ในที่สุดเรื่องนี้ก็ถูกสอบสวนและพบว่าหลวงบรรเทาทุกข์ให้ความร่วมมือเช่นนี้กับหัวหน้าโจร และให้หัวหน้าโจรไปปล้นสะดมบริเวณอื่นๆนอกจากบริเวณที่ตนปกครองอยู่ ในที่สุดหลวงบรรเทาทุกข์ก็ถูกตัดสินประหารชีวิต [39]

การเข้าไปสัมพันธ์กับข้าราชการในระดับเช่นนี้ไม่ได้ทำให้นักเลงโตต้องปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก การประพฤติตัวเป็นนักเลงหรือเป็นเสือที่ชาวบ้านเกรงกลัว ไม่ได้ขัดแย้งกับการเข้าไปให้ความร่วมมือกับข้าราชการ

คนจีนท้องถิ่นและความสัมพันธ์กับอำนาจทางการ

การเข้าไปมีบทบาทที่เป็นทางการของคนจีนที่มีอำนาจ(ในหมู่คนจีนท้องถิ่น)นั้น เป็นการเข้าไปแบบมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นการแลกเปลี่ยน เพราะคนจีนเหล่านี้กุมเศรษฐกิจของหัวเมืองที่ตนตั้งรกรากอยู่ ไม่เพียงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์โดยทั่วไปเท่านั้นแต่เมื่อคนจีนที่กระทำความผิด คนจีนเหล่านี้ก็ใช้ช่องทางให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับผู้มีอำนาจทางการได้

กรณีดังกล่าวมีตัวอย่างจากพวกอั้งยี่ในแถบภาคตะวันออกที่มักเกี่ยวพันกับการค้าฝิ่นเถื่อน ดังตัวอย่างในปี พ.ศ.2387 พระยามหาเทพ เจ้ากรมพระตำรวจในซ้าย ได้สั่งให้จหมื่นสมุหพิมาน(สมบุญ) คุมไพร่ออกจับกุมจีนเพียวและจีนก้วนหัวหน้าตั้งซ่องขายฝิ่นเถื่อนที่ป่าแสมริมชายทะเล ณ ตำบลแสมดำ เมืองสมุทรปราการ แต่พวกอั้งยี่ก็ต่อสู้อย่างเข้มแข็งจนจมื่นสมุหพิมานและไพร่พลต้องแตกพ่ายหนีกลับมายังกรุงเทพฯ

และเมื่อรัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯให้จมื่นราชามาตย์คุมทหารปืนปากน้ำไปปราบพวกอั้งยี่และคราวนี้ก็จับตัวจีนเพียวและจีนก้วนมายังกรุงเทพฯได้ แต่ไม่มีหลักฐานว่าถูกจับหรือจำคุกเท่าไหร่ หลังจากนั้นจีนเพียวได้ฝากตัวกับพระยามหาเทพ แล้วย้ายไปอยู่ที่ลัดตรุด แขวงเมืองสาครบุรี และยังคุมพรรคพวกค้าฝิ่นเถื่อนเช่นเดิม ส่วนพระยามหาเทพนั้นเมื่อจีนเพียวร่ำรวยจากการค้าฝิ่นเถื่อนคราใดก็จับตัวมารีดไถเอาเงินเสียครั้งหนึ่ง แล้วปล่อยตัวไป ทำหลายครั้งจนจีนเพียวแค้นไม่ยอมให้จับอีก

---

[39] Johnston B. David, "Bandit, Nakleng, and Peasant in Rural Thai Society", pp. 95-96.

ในเดือน 4 พ.ศ.2390 พระยามหาเทพได้ใช้ให้จมื่นทิพเสนาไปจับฝิ่นของจีนเพียวอีก แต่ต้องพ่ายแพ้แก่จีนเพียว และเมื่อรัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยาพระคลัง(ดิศ บุนนาค) จัดข้าหลวงออกไปปราบปราม โดยมีจมื่นราชามาตย์เป็นหัวหน้า แต่จมื่นราชามาตย์ไม่ยอมไปโดยให้เหตุผลว่า *"(ตนได้) จับผู้ร้ายและจีนพวกขายยาส่งมาให้ก็เป็นคนมากนักหนาแล้ว เห็นแต่พระยามหาเทพปล่อยเอาเงินกินเสีย ไม่ได้ให้ผลประโยชน์บ้างเลย ครั้งนี้ให้พระยามหาเทพไปเองเถิด"* [40]

อำนาจท้องถิ่นหลังการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5

การจัดการปกครองผ่านทางระบบราชการที่เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น อำนาจรัฐที่ขยายตัวไปยังท้องถิ่นต่างๆไม่ได้ขยายไปในช่องว่างทางอำนาจ เพราะมีอำนาจท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆดำรงอยู่ดังที่กล่าวไว้แล้ว จึงก่อเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจท้องถิ่นขึ้น

ความสัมพันธ์ของนักเลงโตกับข้าราชการ

รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเลงเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับข้าราชการในพื้นที่ แบ่งได้หลายกรณีคือ

1. การเข้ามามีตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน

เป็นการสร้างความชอบธรรมจากการมีอำนาจทางการ กรณีเช่นนี้ปรากฏมาตั้งแต่ช่วงเริ่มการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เมื่อมีการแต่งตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านก็ต้องเอาคนในพื้นที่ที่ชาวบ้านให้การนับถือ หรือคนที่มีอำนาจในระดับชุมชน ทำให้หลายกรณีต้องแต่งตั้งจากนักเลงท้องถิ่น เช่นในปี พ.ศ.2448 พระยากำแหงสงคราม (ชาญ อินทรกำแหง)สมุหเทศาภิบาลนครราชสีมาคนที่สามยอมรับว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านบางคนในเขตของท่าน "สมรู้ร่วมคิดกับพวกโจร" [41]

ข้าราชการก็ต้องพึ่งพิงนักเลงท้องถิ่น(ที่มีตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน)เหล่านี้ในเรื่องการเกณฑ์แรงงานคน เมื่อมีเหตุจำเป็นต้องใช้แรงงานคนเป็นจำนวนมากในคราวเดียวกัน ข้าราชการที่มาจากส่วนกลางมักไม่มีอำนาจอะไรที่จะไปเรียกเกณฑ์แรงงานชาวบ้านได้ ข้าราชการก็ต้องพึ่งพิงกำนันผู้ใหญ่บ้านที่เป็นนักเลงมีคนนับถือมากในการเกณฑ์แรงงาน [42]

---

[40] ดูรายละเอียดใน ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, *สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ.2367-2453*, น. 95-97.

[41] เตช บุนนาค, *การปกครองระบบเทศาภิบาลฯ*, น. 259.

[42] เมื่อครั้งที่รัชกาลที่ 6 เสด็จพระราชดำเนินไปจังหวัดราชบุรี เพื่อทำการฝึกเสือป่า เจ้าพระยาสัจจาภิรมย์ฯ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด จะต้องรับผิดชอบในการรับเสด็จครั้งนี้ จึงจำเป็นต้องเกณฑ์แรงงานชาวบ้านมาช่วยกันทำค่ายพักเสือป่า เพราะรัชกาลที่ 6 มีพระประสงค์ที่จะให้สร้างค่ายฝึกเสือป่าอย่างกระทันหัน แต่เนื่องจากขาดกำลังคนและเวลาทำให้ต้องพึ่งผู้

2. การประนีประนอมกับข้าราชการ

นายอำเภอ ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่การปราบปรามโจรผู้ร้าย ทำให้โจรต้องหันมาประนีประนอมทำความตกลงกับข้าราชการ เพื่อรักษาสถานภาพของตน

และเป็นที่น่าสังเกตว่ามีเพียงโจรบางพวกที่มีอำนาจเท่านั้นที่มีเงื่อนไขที่จะประนีประนอม หรือสร้างข้อต่อรองกับนายอำเภอได้ จากตัวอย่างที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยที่สุดโจรพวกนี้ต้องเป็นโจรระดับหัวหน้า หรือเรียกกันว่านักเลง เพราะมีอิทธิพลที่ไม่จำกัดเพียงพื้นที่เล็กๆเท่านั้น

ตัวอย่างในเรื่องนี้ได้แก่กรณีของเสือเฟี้ยม แห่งอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการก่อนปี พ.ศ. 2469 ซึ่งเป็นปีที่หลวงนรกิจบริหารถูกย้ายไปเป็นนายอำเภอนั้น อำเภอบางพลีเป็นอำเภอที่มีคดีอุกฉกรรจ์มากที่สุดในมณฑลกรุงเทพฯมีการปล้นฆ่ากันไม่เว้นแต่ละวันนายอำเภอบางคนไม่กล้าจุดโคมไฟหน้าบ้าน เพราะกลัวถูกคนร้ายลองดี เช่น มาลอบยิงโคมไฟ เมื่อหลวงนรกิจฯซึ่งขณะนั้นอายุ เพียง 24 ปีต้องมาเป็นนายอำเภอก็รู้สึกกลัวเรื่องโจรผู้ร้ายมาก

ขณะนั้นทางราชการได้มีประกาศให้รางวัลนำจับ"อ้ายเสือเฟี้ยม" ไม่ว่าจะจับเป็นหรือจับตาย ทั้งนี้เพราะเมื่อมีคดีปล้นฆ่ากันตาย มักได้ความว่าเป็นเสือเฟี้ยมทั้งนั้น หลวงนรกิจฯได้เผชิญหน้ากับเสือเฟี้ยมตัวต่อตัว และในเวลาต่อมาเสือเฟี้ยมก็ส่งทูตมาเจรจา ทำข้อตกลงกันว่าเสือเฟี้ยมจะไม่ปล้นในเขตท้องที่ของหลวงนรกิจแต่หลวงนรกิจฯก็จะต้องไม่จับตนเช่นกัน

กรณีที่เกิดกับหลวงนรกิจบริหารนี้ ไม่เพียงแต่เสือเฟี้ยมเท่านั้น เพราะเมื่อเรื่องนี้เป็นข่าวลือไปทั่ว ก็มีนักเลงเข้ามาหาหลวงนรกิจฯหลายคน ดังที่หลวงนรกิจฯกล่าวไว้ว่า *"ผลจากการที่ผู้บันทึกมีเรื่องไปจับเสือเฟี้ยมและได้มีพวกนักเลงเข้าหาผู้บันทึกตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้บันทึกกว้างขวางเพราะพวกนักเลงชอบใจ..."* [43]

เกี่ยวกับตัวอย่างการประนีประนอมระหว่างนักเลงกับระบบราชการนี้เองสอดคล้องกับสิ่งที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้กล่าวไว้ใน เรื่องการที่อำนาจของไทยต้องถูกคานด้วย "อิทธิพล" ที่มีมานานแล้วในสังคมไทยตามที่กล่าวไว้ในช่วงต้น[44]

3. การถูกปราบอย่างจริงจังจากข้าราชการ

การเข้ามาของข้าราชการจากส่วนกลางในช่วงแรกนั้น ปัญหาเร่งด่วนที่สุดที่เจ้าหน้าที่รัฐต้องเข้ามาจัดการแก้ไขคือ การปราบปราบโจรผู้ร้ายอย่างจริงจัง และถือเป็นผลงานอันดับหนึ่งที่ข้าราชการจะรายงานให้ส่วนกลาง

ใหญ่บ้านที่มีลักษณะเป็นนักเลง เพื่อเกณฑ์แรงงานมาช่วยโดยด่วน ดูใน พระยาสัจจาภิรมย์, *เล่าให้ลูกฟัง*, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสัจจาภิรมย์อุดมราชภักดี(สรวง ศรีเพ็ญ), (พระนคร, กระทรวงมหาดไทย, 2502).

[43] หลวงนรกิจบริหาร, *"บันทึกเรื่องจริงในชีวิตของหลวงนรกิจบริหารที่น่ารู้,"* น.27.

[44] นิธิ เอียวศรีวงศ์, *"รัฐธรรมนูญ ฉบับวัฒนธรรมไทย"*, น.275.

แน่นอนว่าการเข้ามาของอำนาจในลักษณะนี้ ทำให้โจรและนักเลงเริ่มตระหนักว่ามีอำนาจที่เหนือกว่าในนามของกฎหมายสามารถส่งผลคุกคามตนได้อย่างแท้จริง ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการปราบโจรผู้ร้ายของข้าราชการบางคน ในบางท้องที่ และถ้าหากมีการจับกุมหรือสังหารโจรที่มีชื่อเสียงมักเป็นข่าวลือไปทั่ว บางครั้งถึงขนาดชาวบ้านเดินทางมาจากที่ต่างๆเพื่อมาดูศพโจร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งภาพของข้าราชการ(มักเป็นนายอำเภอ ตำรวจภูธร)ที่กลายเป็นวีรบุรุษคนใหม่ได้ถูกสร้างขึ้นมา โดยจะมีอำนาจที่แท้จริงหรือไม่ก็ตาม

ความสัมพันธ์ของนักธุรกิจชาวจีนกับข้าราชการ

คหบดีเชื้อสายจีนที่มีอิทธิพล มีบทบาทเป็นเจ้าภาษีนายอากรตามหัวเมือง ซึ่งก่อนการปฏิรูประบบการปกครอง คนกลุ่มนี้มักจะถูกแต่งตั้งให้เป็นกรมการจีน คอยเก็บภาษีและดูแลให้ความคุ้มครองกับคนจีนในท้องถิ่น มีบทบาททางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับเจ้านายในส่วนกลาง แต่อำนาจยังคงจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่คนจีนและในหัวเมืองเท่านั้น

รูปแบบต่างๆของความสัมพันธ์กับข้าราชการนั้นมีทั้งความขัดแย้ง การประนีประนอม และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ตัวอย่างของความขัดแย้งนั้น แสดงให้เห็นว่า เกิดขึ้นจากการที่ข้าราชการจากส่วนกลางเข้าไปในท้องถิ่น และใช้อำนาจของตนตามกฎหมาย แต่ต้องพบกับพวกที่มีอิทธิพลอยู่แล้วและยังมีความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาส่วนกลาง(ซึ่งมักเป็นพวกเจ้านาย) อันเป็นสายสัมพันธ์ที่มีมานานก่อนการเข้ามาของระบบราชการสมัยใหม่ การเข้ามาของข้าราชการที่ใช้อำนาจตามกฎหมายนี้จึงออกมาในรูปของความขัดแย้ง และก็มีบางกรณีที่แสดงให้เห็นว่าข้าราชการผู้น้อยในระดับพื้นที่ไม่สามารถสู้กับอิทธิพลของคนเหล่านี้ได้

ประสบการณ์ของพระยาสัจจาภิรมย์อุดมราชภักดีขณะที่เป็นนายอำเภอบางคล้าจังหวัดฉะเชิงเทรา (ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2448-1 เมษายน 2450) ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิจิตรธานีอยู่นั้น ที่อำเภอบางคล้ามีโรงต้มกลั่นสุราอยู่ติดกับเขตของอำเภอ เจ้าของเป็นคนจีนชื่อไขปุ่น หรือเรียกกันว่า "อากรไขปุ่น" อายุราว 60 ปี เป็นผู้ผูกขาดการต้มกลั่นสุราแต่ผู้เดียวในเมืองฉะเชิงเทราและเป็นคนโปรดปรานของเสด็จในกรมพระองค์หนึ่งมาก ซึ่งถึงกับให้หรือขายที่ดินที่สร้างตึกอยู่หน้าวังของพระองค์ท่านที่มักกะสัน

ต่อมากิจการของโรงต้มกลั่นสุราเกิดขัดกันกับทางอำเภออยู่หลายประการ ซึ่งเป็นเรื่องระเบียบการเล็กๆน้อยๆแต่ทางนายอำเภอไม่ยอมผ่อนผันให้ จึงทำให้ไขปุ่นไปฟ้องเสด็จในกรม ต่อมาเสด็จในกรมรับสั่งกับนายอำเภอว่า *"โรงต้มกลั่นนั้นผลประโยชน์เป็นของหลวง ให้เอาใจใส่ดูแลบ้าง"* แต่นายอำเภอก็ยังคงปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัดเช่นเดิม และแม้ว่าไขปุ่นจะมาเจรจาเพื่อให้สินน้ำใจนายอำเภอก็ปฏิเสธ และกล่าวตำหนิอย่างแรงซึ่งทำให้ไขปุ่นไม่พอใจเป็นอย่างมาก ไม่นานหลังจากนั้น ขุนวิจิตรธานีก็ถูกคำสั่งให้ย้าย ไปอยู่อำเภอป่าเปลี่ยว

และไม่นานก็มีคำสั่งให้ย้ายตำแหน่งซึ่งลดเงินเดือนลงมาอีก ซึ่งก็เป็นที่ทราบกันในหมู่ข้าราชการว่า เป็นเพราะทำให้เสด็จในกรมพระองค์ที่มีความสัมพันธ์กับไขปุ่นทรงโกรธเรื่องไขปุ่น [45]

กรณีที่ใช้ความรุนแรงอย่างอุกอาจก็มีตัวอย่าง เช่นที่เกิดขึ้นกับพระยาพายัพพิริยะกิจ ขณะดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดพระประแดง เมื่อพ.ศ.2471 ได้ถูกคนร้ายลอบยิงถึงแก่อนิจกรรมขณะที่นอนเล่นอยู่บนเก้าอี้หวายในจวนผู้ว่าราชการจังหวัด ผลการสืบสวนปรากฏว่า ผู้มีอิทธิพลในจังหวัดเป็นผู้จ้างวานมือปืนให้ลอบฆ่า เนื่องเพราะผู้ว่าราชการจังหวัดตัดถนนผ่านบ้านและจับบ่อนการพนันของเขาอย่างไม่ไว้หน้า ซึ่งผู้มีอิทธิพลผู้นี้รู้จักดีกับสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และมีแหนบพระนามของพระองค์ติดกระเป๋าเสื้อด้วยแม้ว่าในที่สุดผู้มีอิทธิพลคนนี้จะถูกจับดำเนินคดีและถูกตัดสินจากศาล แต่การสอบสวนก็เป็นไปอย่างซับซ้อน ยากลำบากแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของคนพวกนี้ [46]

อีกตัวอย่างที่คล้ายคลึงกันคือร.ต.ต.คุ้ม วีระสุนทร ที่เพิ่งย้ายมาเป็นหัวหน้าสถานีตำรวจบางพลี จังหวัดสมุทรปราการราวปี พ.ศ.2470 ถูกคนร้ายลอบยิงกลางงานวัดบางโฉลง ตำบลบางโฉลงขณะกำลังรักษาการอยู่ จากการสืบสวนได้ความว่าผู้มีอิทธิพลในท้องที่ใช้ให้ยิงเพราะแค้นใจที่ถูกนายตำรวจผู้นี้จับลูกน้องหลายครั้ง ซึ่งกว่าจะสืบสวนและจับกุมผู้บงการฆ่าได้ก็ต้องใช้วิธีการที่ซับซ้อน โดยที่ต้องให้ข้าราชการนอกท้องที่เข้าไปจัดการแม้แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดก็ไม่ทราบขั้นตอนการสืบสวน ปรากฏว่าหัวหน้าผู้บงการเป็นกำนันและกรมการพิเศษอยู่ท้องที่บางพลี และยังเป็นหัวหน้าอั้งยี่คณะซาเตี๊ยม เป็นเจ้าของตลาดและเจ้าของโรงสี ตอนถูกจับถูกข้อหามีปืนเถื่อน ฝิ่นเถื่อน ทั้งยังใช้เรือและเครื่องมือจับสัตว์น้ำโดยไม่ได้จดทะเบียน นอกจากนี้ผู้มีอิทธิพลคนนี้ยังมีแหนบพระนามเจ้าฟ้าถึงสองพระองค์เสียบกระเป๋าเสื้อนอก แสดงว่ามีสายสัมพันธ์กับเจ้านายในกรุงเทพฯด้วย[47]

ส่วนตัวอย่างที่ข้าราชการต้องประนีประนอม เพื่อสะดวกในการปกครองก็มีเช่นกัน ดังเช่นประสบการณ์ของพระยาสัจจาภิรมย์ฯในช่วงต่อมา เมื่อเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี ในปี 2472 จังหวัดชลบุรีประกอบไปด้วยคนจีนเป็นส่วนใหญ่ จึงมีพวกอั้งยี่อยู่หลายคณะ และพวกระดับหัวหน้าก็มีความสัมพันธ์กับข้าราชการผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯด้วย ดังที่พระยาสัจจาภิรมย์ฯเขียนเล่าไว้ว่า

> *เมื่อพ่อ(หมายถึง-พระยาสัจจาภิรมย์) รู้ว่าใครเป็นยี่เฮีย หรือไม่ก็เป็นเพียงหัวหน้าคณะไม่ถึงยี่เฮีย แทบทุกรายแล้ว พ่อก็พยายามหาวิธีปราบด้วยดำเนินวิธีเย็นๆ โดยพูดจาให้ถูกอกถูกใจเขาบ้าง สนับสนุนการทำมาหากินให้แก่เขาบ้าง ยกย่องให้เป็นคนมีหน้ามีตาขึ้นบ้าง กับเล่ห์เหลี่ยมอีกหลายอย่าง จนที่สุดพ่อสังเกตเห็นว่าพวกเหล่านั้นยอมนับถือพ่อแล้ว กิจการที่เขาพวกนั้นเคยปฏิบัติเรี่ยไรกันมาก็ค่อยๆหายไปทีละน้อยๆจนเกือบว่าไม่มีเลย ต่อมาสัก*

---

[45] พระยาสัจจาภิรมย์อุดมราชภักดี, *เล่าให้ลูกฟัง*, น. 45-46.

[46] ดูรายละเอียดใน หลวงนรกิจบริหาร,"*บันทึกเรื่องจริงในชีวิตของหลวงนรกิจบริหารที่น่ารู้*",*นรกิจอนุสรณ์*, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศจ.หลวงนรกิจบริหาร, วัดธาตุทอง กทม.18 พ.ค.2520, น. 26-27.

[47] เรื่องเดียวกัน, น. 20-21.

2-3 ปี กลุ่มอั้งยี่ก็เลิกกันหมด หัวหน้าที่สำคัญๆเดี๋ยวนี้ตายหมดแล้ว คือ อากรจิ๊นหลี ยี่กอเซ็ง กำนันเส่ง หลงจู๊ฮวด หลงจู๊มก เป็นต้น พวกหัวหน้าเหล่านี้มีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ สนับสนุนอยู่ด้วย ซึ่งพ่อก็รู้จัก แต่ไม่สมจะออกพระนาม พวกหัวหน้าเหล่านี้เขาแสดงออกให้เห็นถนัดว่าเขารักนับถือพ่อ ฉะนั้นกิจการส่วนนี้จึงสงบมาตลอดกาลที่พ่อเป็นเจ้าเมืองอยู่ [48]

อีกรูปแบบคือการที่ข้าราชการต้องพึ่งพาพ่อค้านักธุรกิจเรื่องเงิน เนื่องจากเงินรายได้ของข้าราชการมีเพียงเงินเดือนจากส่วนกลางซึ่งน้อยมาก และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีเรื่องต้องใช้จ่ายเงินมาก จึงต้องพึ่งพาพ่อค้าคหบดีในท้องถิ่นทั้งในทางส่วนตัวและที่เกี่ยวกับงานราชการ

สิ่งที่น่าสังเกต คือการตรวจราชการของผู้บังคับบัญชาจากกระทรวงและการรับเสด็จเจ้านายจากกรุงเทพฯเป็นภาระที่ใหญ่สำหรับข้าราชการมาก ซึ่งอาจจะเป็นวัฒนธรรมการต้อนรับที่ตกทอดมาแต่ครั้งระบบกินเมือง ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองที่จะต้องเตรียมอำนวยความสะดวกให้กับการตรวจราชการของเจ้านาย[49]

พระยารามราชภักดี ขณะที่เป็นนายอำเภอปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์(ระหว่าง พ.ศ.2465-2468) ได้รับเงินเดือนๆละ 150 บาท เมื่อครั้งต้องรับเสด็จฯพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จังหวัดนครสวรรค์ ก็ได้รับความร่วมมือจากบริษัทป่าไม้ทุกบริษัทให้ใช้เรือกลไฟและเรือยนต์ รวมทั้งไม้ซุงของบริษัทเอามาทำเป็นแพเลือกเทียบริมตลิ่งหน้าจวนสมุหเทศาภิบาล และใช้แพรับรองของบริษัททั้งหมด เอามาจอดเรียงรายที่ริมตลิ่งหน้าจวนนั้น เพื่อเป็นที่พักของข้าราชบริภาร ซึ่งเป็นการทุ่นค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างหลายแสนบาท และการรับเสด็จฯครั้งนี้นายอำเภอปากน้ำโพได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตราเบญจมาภรณ์ช้างเผือกเป็นรางวัล แม้แต่ตอนต้องย้ายออกจากจังหวัดนครสวรรค์พระยารามราชภักดีก็กล่าวไว้ว่า เสียใจมากเพราะการปกครองที่นครสวรรค์ทุกฝ่ายให้ความร่วมมืออย่างดี รวมทั้งคหบดีพ่อค้าในจังหวัดด้วย

เมื่อพระยารามราชภักดีย้ายไปเป็นผู้ว่า ราชการจังหวัดสงขลาเมื่อปีพ.ศ.2482 แม้ว่าศาลากลางจังหวัดสงขลาในสมัยนั้นก็เป็นบ้านเก่าของพ่อค้าคหบดีคนหนึ่ง และในปีเดียวกันนี้เมื่อพระยารามราชภักดีต้องต้อนรับกรมทหารราบที่ 7 และต้อนรับหลวงประดิษฐ์มนูธรรมที่ไปเปิดสถานคาสิโนที่หาดใหญ่ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากพ่อค้าคหบดีด้วย [50]

---

[48] พระยาสัจจาภิรมย์อุดมราชภักดี, *เล่าให้ลูกฟัง*, น. 154.

[49] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *"เรื่องหัวเมืองต้องช่วยเหลือข้าราชการเวลาเดินทางไปถึงหัวเมือง" สภาพเมื่อแรกสถาปนากระทรวงมหาดไทย* ,ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระยารามราชภักดี (กทม. : กระทรวงมหาดไทย, 8 พ.ค.2519), น. 132-133.

[50] พระยารามราชภักดี (มล.สวัสดิ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา), *รามราชรำลึก* ,พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยารามราชภักดี 8 พ.ค.2519, น. 8,52,54.

กล่าวโดยสรุปเมื่อข้าราชการจากส่วนกลางเข้ามาปกครองท้องถิ่น ข้าราชการเหล่านี้ต้องเผชิญกับอำนาจที่ไม่เป็นทางการที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งความขัดแย้งอันเนื่องจากหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย และการประนีประนอม ที่ทำให้ข้าราชการตระหนักอำนาจที่แท้จริงของตน

ส่วนนักเลงท้องถิ่นนั้นการเข้ามาของข้าราชการก็ทำให้นักเลงต้องตระหนักเช่นกันว่ามีอำนาจในนามของกฎหมายเข้ามาคุกคาม และส่งผลให้นักเลงก็ต้องปรับตัวเพื่อสร้างความชอบธรรมด้วย อย่างไรก็ตามนอกจากการให้ความร่วมมือกับทางการแล้ว ลักษณะอื่นๆของนักเลงโตยังคงสภาพเดิม คือมีความสัมพันธ์กับความเป็นโจร (ทำให้ความสัมพันธ์กับข้าราชการไม่เป็นไปอย่างเปิดเผย) และยังคงไม่มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจในการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์กับคนในท้องถิ่น ความสัมพันธ์กับข้าราชการเป็นเพียงการเริ่มต้นกับข้าราชการระดับท้องที่(มักจะเป็นระดับนายอำเภอ) ยังไม่มีนักเลงที่มีความสัมพันธ์กับข้าราชการชั้นสูงหรือข้าราชการในส่วนกลาง และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างนักเลงกับข้าราชการที่เป็นเครือข่ายยังไม่เกิดขึ้น

พร้อมๆไปกับปรากฏการณ์ของนักเลงและเสือที่ทั้งประนีประนอมและขัดแย้งกับข้าราชการนี้ ก็ยังมีบทบาทของคหบดีในหัวเมือง(มักจะมีเชื้อสายจีน)ที่สัมพันธ์กับข้าราชการ คนพวกนี้มีความสัมพันธ์กับ "เจ้านาย" ซึ่งยังคงมีบทบาทสูงในระบบราชการ จึงเห็นได้ว่าเมื่อข้าราชการระดับท้องที่ขัดแย้งกับคหบดีพวกนี้ ข้าราชการก็มักจะต้องประนีประนอม นอกจากนี้ข้าราชการก็ยังต้องพึ่งคนพวกนี้ในด้านเศรษฐกิจ

ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงและการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่นี้ มีคนสองกลุ่มดังกล่าวที่มีช่องทางที่มีสายสัมพันธ์กับข้าราชการ สายสัมพันธ์ดังกล่าวยังไม่มีลักษณะเป็นเครือข่าย และคนสองกลุ่มนี้ยังไม่มีความเกี่ยวข้องกัน

การเปลี่ยนแปลงของอำนาจท้องถิ่นหลังการปฏิวัติ 2475

การเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐในช่วงนี้ มีการเปลี่ยนแปลงที่จะเกี่ยวข้องกับอำนาจท้องถิ่นบางประการที่มีความหมายต่อพัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นแบบนักเลง การเปลี่ยนแปลงนั้นได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงในขอบข่ายของอำนาจและความชำนาญในการบริหารอำนาจรัฐ

ระบบราชการได้ถูกวางรากฐานอย่างมั่นคงมากขึ้นในท้องถิ่น และขยายกิจกรรมของรัฐไปครอบคลุมหลายส่วนมากขึ้น จากการปรับปรุงโครงสร้างการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงมหาดไทย เราจะเห็นถึงการค่อยๆปรับปรุงเพื่อให้อำนาจรัฐขยายไปหลายมิติมากขึ้น[51] พร้อมกันนั้นก็มีการจัดตั้งหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่นเพื่อขยายให้ทั่วทุกท้องถิ่น

---

[51] ดูตารางการเปรียบเทียบการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงมหาดไทยตามกฎหมายบางฉบับใน กระทรวงมหาดไทย, *100 ปีกระทรวงมหาดไทย*, (กทม., ศิริวัฒนาการพิมพ์, 2535), น. 156-158.

ที่สำคัญคือการเพิ่มขึ้นของบทบาทข้าราชการตำรวจ นอกเหนือจากงานฝ่ายปกครองที่วางรากฐานไปก่อนแล้ว ทำให้อำนาจด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม แบ่งแยกกันอย่างชัดเจนมากขึ้น[52] ควบคู่กันไปกับการขยายตัวของสถานีตำรวจภูธรให้ครอบคลุมทั่วประเทศ และการขยายขอบข่ายของกิจกรรมรัฐออกไปเช่นนี้ ก็ย่อมทำให้อำนาจท้องถิ่นต้องปรับตัวเพื่อแสวงหาสายสัมพันธ์ทางอำนาจกับพวกข้าราชการตำรวจ

ในบางครั้งมีการปราบนักเลงอันธพาล(สมัยหลวงอดุลเดชจรัสเป็นอธิบดี) แต่ไม่มีผลอย่างจริงจัง ยังคงมีช่องว่างให้นักเลงปรับตัวต่อไปได้

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านการจัดสรรและการกระจายอำนาจทางการเมือง

แม้ว่าโครงสร้างของระบบราชการที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นจะเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก แต่มีการเปลี่ยนแปลงภายในระบบราชการอย่างน้อยประการหนึ่ง ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจในท้องถิ่น คือการหมดอำนาจไปของเจ้านายในกระทรวงมหาดไทย และการเข้ามาแทนที่ของข้าราชการสามัญชนที่ผ่านงานปกครองในท้องที่ต่างๆ แม้ว่าจะไม่มีผลกระทบโดยตรงเชิงนโยบายที่เห็นเด่นชัด แต่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงที่เป็นเจ้านายมีสายสัมพันธ์กับพ่อค้าคหบดีท้องถิ่นหลายคน การเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมส่งผลให้คหบดีท้องถิ่นต้องแสวงหาสายสัมพันธ์ใหม่ด้วย นอกจากนี้ข้าราชการสามัญชนที่ขึ้นมามีอำนาจได้ผ่านความสัมพันธ์กับอำนาจท้องถิ่นบางกลุ่ม ทั้งที่เป็นคหบดีและนักเลงท้องถิ่น จึงเป็นการเปิดโอกาสให้กับอำนาจท้องถิ่นบางกลุ่มที่ยังไม่มีโอกาสมีความสัมพันธ์กับข้าราชการระดับสูงได้มีช่องทางขึ้นมา

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากปี พ.ศ.2475 จนถึง พ.ศ.2500 ประชาชนไทยได้มีส่วนร่วมในการออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายครั้ง[53]

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เริ่มขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2476 ได้เปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่างๆโดยเฉพาะผู้ที่มีอำนาจในท้องถิ่นได้ใช้เป็นช่องทางในการเข้ามามีอำนาจรัฐ แต่การเลือกตั้งที่ไม่ต่อเนื่องก็ทำให้ช่องทางเหล่านี้ไม่ได้รับการพัฒนาเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับอำนาจท้องถิ่นอย่างชัดเจน การเลือกตั้งในช่วงแรกแทบจะยังไม่มีคหบดีท้องถิ่น และไม่มีนักเลงท้องถิ่นเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยตรง[54] แต่อำนาจท้องถิ่นเหล่านี้มีบทบาทในการช่วยผู้สมัครหาเสียงด้วย

---

[52] แม้ว่าจะเริ่มมีกรมตำรวจภูธรและกรมตำรวจภูบาลตั้งแต่ปีพ.ศ.2443 และ 2456 ตามลำดับแต่ในช่วงแรกตำรวจมีอำนาจเพียงการสืบสวนจับกุมแล้วส่งให้อำเภอสอบสวนดำเนินคดี (ยกเว้นเขตชั้นในกรุงเทพมหานครที่ตำรวจนครบาลมีอำนาจทั้งหมด) ต่อมาในช่วงที่พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจเมื่อพ.ศ.2494 ได้โอนการสอบสวนคดีอาญาทั่วประเทศมาเป็นของตำรวจ

[53] ทั้งหมด 9 ครั้งคือในปีพ.ศ.2476, 2480, 2481, 2489(2ครั้ง), 2491, 2492, 2495, และ 2500.

[54] ดูรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งในสมัยแรกๆใน มนุชญ์ วัฒนโกเมร, *ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองปัจจุบัน และพรรคการเมืองการเลือกตั้งปี 2522-2529*, (กทม.: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2529), น.110-181.

นอกจากนี้การมีช่วงเวลาหนึ่งที่ประเทศอยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ทำให้อำนาจรัฐในส่วนที่มีบทบาทต่อท้องถิ่นอ่อนแอไปด้วย

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งสำหรับช่วงเวลานี้ คือการขึ้นมามีบทบาทของพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งได้เพิ่มอำนาจขององค์กรตำรวจ กลายเป็นกลไกรัฐที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างสำคัญขึ้นอีกหน่วยงานหนึ่งนอกเหนือจากกระทรวงมหาดไทยที่เคยมีมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโอนอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาจากฝ่ายปกครองมาเป็นอำนาจของฝ่ายตำรวจโดยสมบูรณ์ในปีพ.ศ.2494[55] ได้ทำให้อำนาจท้องถิ่นที่เคยให้ความสนใจแต่เพียงฝ่ายปกครองจำต้องหันมามีสายสัมพันธ์กับตำรวจด้วย เครือข่ายการอุปถัมภ์(ทั้งฝ่ายรัฐและอำนาจท้องถิ่น)จึงขยายตัวกว้างขึ้นอีกระดับหนึ่ง และนี่คือรากฐานสายสัมพันธ์ที่จำเป็นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขององค์กรตำรวจแล้ว การขึ้นมามีอำนาจของพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ยังได้เปิดโอกาสให้ "อันธพาล"ในกรุงเทพฯเติบโตขึ้น เพราะพล.ต.อ.เผ่าได้ดึงเอาอันธพาลเหล่านี้ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฐานอำนาจของตน ด้วยการใช้อันธพาลแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและธุรกิจของตน[56] ซึ่งการขยายตัวของพวกอันธพาลนี้เองที่เป็นรากฐานของผู้มีอิทธิพลในกรุงเทพฯเวลาต่อมา

การเปลี่ยนแปลงจากนักเลงโตสู่ผู้มีอิทธิพลยุคแรก

ระบบราชการที่เติบโตขึ้น ได้ทำให้คนบางกลุ่มในท้องถิ่นที่ได้อภิสิทธิ์จากความสัมพันธ์กับข้าราชการสามารถปรับตัวและรักษาอำนาจที่ไม่ชอบธรรม(ผิดกฎหมาย)ไว้ได้ แต่การมีอำนาจจากการกระทำผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวย่อมทำให้อำนาจที่มีอยู่ขาดความมั่นคง นักเลงที่มีความสัมพันธ์กับข้าราชการจึงมีการปรับตัว โดยการสร้างฐานทางเศรษฐกิจของตัวที่ไม่ใช่การปล้นสะดมแบบเดิม แต่ยังคงใช้ลักษณะของนักเลงในการทำธุรกิจเหล่านั้น เช่นการคุมเส้นทางคมนาคมขนส่ง

พร้อมๆกับการเข้ามาของอำนาจที่ชอบธรรมแบบระบบราชการ ความหมายของ นักเลงท้องถิ่นแบบที่เป็นผู้วิเศษ หรือการเกี่ยวข้องกับคาถาอาคมก็เริ่มหมดความสำคัญตามไปด้วย อำนาจที่มาจากภายนอกที่มารับรองอำนาจของผู้นำในท้องถิ่นจึงเปลี่ยนลักษณะของนักเลงด้วย

การเลือกตั้ง เป็นการเปิดโอกาสให้กับคนนอกระบบราชการได้เข้าไปมีส่วนแบ่งในอำนาจการเมืองเป็นครั้งแรก และคนเหล่านี้เมื่อลงไปในท้องถิ่นก็เช่นเดียวกับข้าราชการในสมัยเริ่มต้น คือจำเป็นที่จะต้องเข้าหาอำนาจท้องถิ่นเพื่อเป็นฐานในการเลือกตั้ง และท้องถิ่นใดที่นักเลงมีอิทธิพลมาก ผู้สมัครรับเลือกตั้งก็อาศัยนักเลงเหล่านี้เป็นฐานในการหาเสียง จึงเป็นการเริ่มต้นที่นักเลงท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจที่มิได้จำกัดเพียงในท้องถิ่นเท่านั้น และนั่นถือว่าเป็นครั้งแรก ที่นักเลงเริ่มมีสายสัมพันธ์ทั้งข้าราชการและนักการเมืองในเวลาเดียว

---

[55] แม้ว่าในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะยังให้อำนาจนายอำเภอในการสืบสวนสอบสวนและจับกุมผู้กระทำผิด แต่ก็มีระเบียบปฏิบัติป้องกันไม่ให้ฝ่ายปกครองใช้อำนาจนั้น.

[56] Jim Ockey,"*Chaopho Capital Acumulation and Social Welfare in Thailand*", *Crossroad*, Vol.8 No.1, (1988), pp.55,57.

กัน อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งที่ไม่ได้มีอย่างต่อเนื่องทำให้ผลประโยชน์ของนักเลงโตที่ได้จากความสัมพันธ์กับส.ส.ยังไม่เห็นเด่นชัด การขยายตัวของส.ส.ที่สัมพันธ์กับนักเลง และการขยายเครือข่ายของนักเลงที่อาศัยฐานทางการเมืองจึงยังไม่เห็นเด่นชัด ความสัมพันธ์เป็นเพียงบุคคลต่อบุคคลมากกว่าเครือข่าย

เมื่อนักเลงท้องถิ่น(บางคน)สามารถมีสายสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจทั้งทางการเมืองและผู้มีอำนาจในระบบราชการ(ที่มีตำแหน่งสูงมากกว่าเดิม) รวมทั้งการมีฐานทางธุรกิจ ทำให้นักเลงท้องถิ่นเหล่านี้ขยายฐานอำนาจของตัวเองกว้างกว่าท้องถิ่นที่ตนสังกัดอยู่ คือขยายจากตำบลไปสู่ระดับอำเภอ หลายอำเภอขึ้นไป และมีความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจในกรุงเทพฯด้วย แต่อย่างไรก็ตามเพราะนักเลงเหล่านี้ยังคงมีฐานอำนาจจากคนใน"ถิ่น"ที่ให้การยอมรับตน นักเลงเหล่านี้จึงยังมีถิ่นของตนที่แน่นอน

การขยายฐานทางธุรกิจเท่ากับว่านักเลงเริ่มมีทรัพยากรทางอำนาจด้านที่คนจีนท้องถิ่นเคยมี ดังที่กล่าวมาในช่วงก่อน ดังนั้นขอบเขตทางอำนาจ ลักษณะการใช้อำนาจ และฐานอำนาจด้านที่เป็นสายสัมพันธ์กับข้าราชการแบบที่คนจีนท้องถิ่นเคยมี นักเลงที่เริ่มเป็นผู้มีอิทธิพลเหล่านี้ก็ผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย

นักเลงที่เริ่มเป็น "ผู้มีอิทธิพล"เหล่านี้ ก็ยังคงมีขีดจำกัดอยู่มาก เพราะการที่มีความสัมพันธ์กับข้าราชการหรือส.ส.เป็นรายบุคคลที่แน่นอน ทำให้อิทธิพลของนักเลงขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เมื่อผู้มีอำนาจหมดอำนาจไป นักเลงก็ขาดช่องทางปกป้องตัวเองจากการกระทำผิด หรือหากเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้มีอำนาจนักเลงเหล่านี้ก็ถูกฝ่ายตรงข้ามใช้กฎหมายเพื่อเอาผิดได้ จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่คนพวกนี้จะมีจุดจบที่การถูกกฎหมายระบุว่าเป็นผู้กระทำผิดและถูกลงโทษ

การเปลี่ยนแปลงของนักเลงท้องถิ่นไปสู่ผู้มีอิทธิพลยุคแรกนี้ ศึกษาได้จากกรณีเสือฝ้ายและเจ้าพ่อบางนกแขวก

เสือฝ้าย

เสือฝ้าย ชื่อเต็มว่าฝ้าย เพชรณะ เป็นลูกชาวนาเกิดที่ตำบลเดิมบาง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี (ไม่ปรากฏปีเกิดที่แน่ชัด แต่ประมาณจากหลักฐานต่างๆ คาดว่าเกิดในช่วงปี 2420-2430) เกิดในช่วงสมัยที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุมมาก นายฝ้ายมีนิสัยนักเลงและมีพรรคพวกมาก ต่อมาจึงปล้นสะดมชาวบ้าน ทำตัวเป็นเสือ และในขณะเดียวกันก็ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านด้วย เสือฝ้ายมีลูกน้องมากและมีอาวุธปืนร้ายแรงทันสมัย จึงเป็นเสือก๊กที่สำคัญที่สุด ออกเที่ยวปล้นชาวบ้านตามจังหวัดต่างๆ แต่จะไม่ทำการปล้นในเมืองสุพรรณบุรี และจะปล้นเฉพาะเศรษฐีมีเงินเท่านั้น บางครั้งเอาทรัพย์สินที่ปล้นมาได้ไปแจกจ่ายให้กับคนยากจน ทำให้เสือฝ้ายมีชื่อเสียงมาก[57] ผู้ที่เคยพบเสือฝ้ายเล่าว่า *"(เสือฝ้าย)... รูปร่างล่ำสันใหญ่โต ผิวขาว บุคลิกเป็นผู้ใหญ่น่าเลื่อมใส"*[58]

---

[57] องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี, *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุพรรณบุรี* ,2528, น. 385.

[58] อรทัย(เจริญศิลป์) รวยอาจิณ, *"คำไว้อาลัย"* , *หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเสงี่ยม เจริญศิลป์*, 2536 น. 58.

แต่แล้วเมื่อประมาณเดือนเมษายน พ.ศ.2478 พระยารามราชภักดีย้ายมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี และได้วางแผนปราบปรามผู้ร้ายในจังหวัดสุพรรณบุรี รวมทั้งเสือฝ้ายด้วย พระยารามราชภักดีออกอุบายให้เสือฝ้ายตายใจ โดยเรียกผู้ใหญ่บ้านและกำนันทั้งหมดที่อำเภอเดิมบางนางบวชทั้งหมดมากินข้าวร่วมกัน แล้วหลังจากแยกย้ายกันกลับแล้วพระยารามราชภักดีก็นำกำลังทั้งฝ่ายปกครองและตำรวจบุกขึ้นบ้านเสือฝ้าย ซึ่งก็จับกุมเสือฝ้ายในข้อหาปล้นทรัพย์ราษฎรได้โดยละม่อม ในที่สุดศาลจังหวัดสุพรรณบุรีตัดสินจำคุกเสือฝ้ายเป็นเวลา 12 ปี[59]

อย่างไรก็ตาม เสือฝ้ายอยู่ในคุกได้เพียง 4-5 ปีก็พ้นโทษออกมา เมื่อเสือฝ้ายออกมาจากคุกมาก็มีเรื่องให้ฆ่าผู้ใหญ่เบี้ย ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนต่อจากตนตาย แล้วก็ทำการปล้นสะดมคนรวยตามเคย ต่อมา(ราวช่วงทศวรรษที่ 2480) เสือฝ้ายสร้างสัมพันธ์กับข้าราชการ ระยะนี้เสือฝ้ายมีบ้านหลังใหญ่โตอยู่ที่บ้านท่าใหญ่ กับภรรยาหลายคน ช่วงนี้เองที่เสือฝ้ายตั้งตัวเป็น "คนกลาง" ที่ทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทะเลาะวิวาทหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดิน ถ้าตกลงกันไม่ได้ก็จะมาหาเสือฝ้ายให้ช่วยตัดสินให้ ซึ่งก็จะพิจารณาตัดสินให้เรียบร้อยทุกราย

ผู้ที่เคยไปบ้านเสือฝ้ายได้เล่าว่า

> *บ้านของเสือฝ้ายมีลักษณะเป็นที่ทำงานด้วย คนอยู่ในนั้น มีทั้งผู้พิพากษา นายอำเภอปลัดอำเภอ ตลอดจนถึงสัปปะเหร่อ ซึ่งเป็นคนที่เสือฝ้ายแต่งตั้งไว้ทำงานทั้งนั้น บางครั้งมีคดีความสำคัญ เสือฝ้ายจะขึ้นนั่งเป็นผู้พิพากษาเอง คำตัดสินเป็นประกาศิต ทุกฝ่ายต้องดำเนินการตามนั้นทันที*[60]

เสือฝ้ายนับว่าเป็นผู้มีอิทธิพลที่เลี้ยงลูกน้องเป็นโจร ลูกน้องโจรของเสือฝ้ายที่มีชื่อเสียงไม่แพ้เสือฝ้ายคือเสือมเหศวรกับเสือใบ[61] ความน่าเกรงขามของเสือฝ้ายจึงมีมากขึ้นกว่าเดิม จนกล่าวกันว่าแม้แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้นยังขอพบตัวเสือฝ้าย เสือฝ้ายมีสายสัมพันธ์กับข้าราชการในท้องถิ่นมากมาย และนอกจากนั้นเสือฝ้ายยังมีสายสัมพันธ์อันดีกับหลวงชาญภูเบศน์ ส.ส.จังหวัดสุพรรณบุรีด้วย ดังที่ปรากฏว่าคนเหล่านั้นมาในงานเลี้ยงของเสือฝ้ายอย่างคับคั่ง

---

[59] ดูรายละเอียดใน ร.ต.ท. เรือง สถานนท์, *"คำไว้อาลัยแด่พระยารามราชภักดีอดีตปลัดกระทรวงมหาดไทย" อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยารามราชภักดี* (ม.ล.สวัสดิ์ อิสรางกูร), กระทรวงมหาดไทยจัดพิมพ์, ณ วัด เทพศิรินทราวาส 8 พค.2519. และ พระยารามราชภักดี, บันทึกของพระยารามราชภักดี เจ้าภาพพิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยารามราชภักดี 8 พค.2519.

[60] หนังสือที่ระลึกงานศพ นายเสงี่ยม เจริญศิลป์, น. 79.

[61] สองในสี่เสือสุพรรณ เกี่ยวกับเรื่องสี่เสือสุพรรณนี้ ป.อินทรปาลิต เอาเรื่องเสือดำไปเขียนเป็นนวนิยาย ซึ่งบางครั้งเขาเรียกเสือนี้ว่า"เจ้าพ่อ"และจากการค้นหาหลักฐานอื่นๆพบว่าในนวนิยายเรื่องนี้ นับเป็นครั้งแรกที่คำว่าเจ้าพ่อปรากฏใช้ในความหมายของมนุษย์ หลักฐานนี้ช่วยสนับสนุนว่านักเลง เสือ และเจ้าพ่อมีความเกี่ยวโยงกัน.

แต่แล้วเสือฝ้ายผู้กว้างขวางก็มาพบกับจุดจบ จากการที่อธิบดีกรมตำรวจ ในสมัยนั้นคือหลวงอดุลย์ เดชจำรัส มีนโยบายปราบนักเลง และเนื่องจากจ.สุพรรณบุรีมีชื่อในเรื่องโจรผู้ร้ายชุกชุม ทางกรมตำรวจจึงได้ส่งหน่วยเฉพาะกิจซึ่งมาจากกรมตำรวจโดยตรง ไปปราบ ผู้ที่นำทีมเฉพาะกิจครั้งนี้คือนายตำรวจหนุ่มชื่อ ร.ต.อ.ยอดยิ่ง สุวรรณาคร ได้นำพรรคพวกล้อมจับเสือฝ้าย แล้วใส่กุญแจมือลงเรือมา เมื่อมาถึงที่ประชาชนมองเห็นก็ปลดกุญแจมือ เพราะร.ต.อ.ยอดยิ่งต้องการแสดงว่าไม่ได้ควบคุมตัวเสือฝ้ายอย่างเกินเลย แต่ประชาชนเห็นเสือฝ้ายถูกผลักตกน้ำแล้วถูกยิงตามลงไป โดยตำรวจอ้างว่าเสือฝ้ายพยายามต่อสู้และหนีจึงต้องยิงให้ตายป้องกันการหนี หลังจากที่เสือฝ้ายถูกยิงตายแล้ว ตำรวจก็เอาศพเสือฝ้ายทิ้งให้ตากแดดอยู่อย่างนั้นสามวันสามคืน มีชาวบ้านจากที่ต่างๆ แม้แต่จังหวัดใกล้เคียงแห่มาดูศพเสือฝ้ายอย่างคับคั่ง[62]

การเปลี่ยนแปลงของเสือฝ้ายแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของนักเลงคนหนึ่งที่จะขยายอำนาจของตัวเอง ด้านหนึ่งเสือฝ้ายยังคงเป็นนักเลง แม้ว่าเสือฝ้ายเลิกที่จะประพฤติตัวเป็นโจรอย่างโจ่งแจ้ง แต่ก็ยังเกี่ยวข้องโดยมีพรรคพวกเป็นโจร และน่าจะได้การสนับสนุนทางการเงินจากคนเหล่านี้ นอกจากนี้เสือฝ้ายยังประพฤติตัวแบบนักเลง คือแสดงออกซึ่งความยิ่งใหญ่ด้วยกำลังและบุคลิกแบบนักเลง[63] โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสือฝ้ายยังไม่มีธุรกิจเป็นฐาน ยังคงมีฐานอำนาจแบบนักเลงเป็นหลัก[64]

อย่างไรก็ตามเสือฝ้ายในช่วงที่สองนี้แม้ว่าในที่สุดจะพบจุดจบ แต่ก็เป็นจุดจบที่แสดงให้เห็นว่าเสือฝ้ายได้ขยายฐานอำนาจของตนไปกว้างกว่าเดิม ไปสู่สายสัมพันธ์กับข้าราชการในระดับท้องถิ่นและนักการเมือง ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายอีกต่อไปที่จะปราบเสือฝ้ายโดยใช้ข้าราชการในท้องถิ่นเท่านั้น เสือฝ้ายพบจุดจบก็ด้วยกำลังจากส่วนกลางโดยมือของตำรวจหนุ่มที่ต้องการสร้างผลงาน และยังไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับอำนาจท้องถิ่น ทั้งยังต้องใช้อุบายยิงเสือฝ้ายตายเพราะไม่มีข้อหาที่จะจับเสือฝ้ายอย่างชัดเจน และเมื่อยิงตายแล้วยังทิ้งศพไว้เพื่อป่าวประกาศถึงความพ่ายแพ้ของเสือฝ้ายให้ประชาชนรับรู้ นั่นแสดงว่าตำรวจไม่ได้มีอำนาจเหนือนักเลงท้องถิ่นอย่างแท้จริงและตระหนักด้วยว่าอำนาจของนักเลงนั้นมีจริงและอยู่ในใจของคนในท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องประกาศชัยชนะที่ได้มาด้วยเล่ห์อุบายให้ประชาชนรับรู้ อำนาจของเสือฝ้ายที่ขยายฐานมากขึ้นไปกว่านักเลงโดยทั่วไปนี้ยังพิสูจน์ได้ด้วย คำเล่าลือของชาวท้องถิ่นเกี่ยวกับเสือฝ้ายที่มีมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

---

[62] ทหารเก่า(นามปากกา), *"ความรู้เรื่องเมืองไทย"*, *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*, ปีที่ 37 ฉบับที่ 1-3 , บทความต่อเนื่อง 3 ฉบับ 17-23 มิถุนายน, 24-30 มิถุนายน, 1-7 กรกฎาคม 2533.

[63] ดังมีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งมีชาวบ้านเอากล้วยมาให้ เสือฝ้ายเพียงออกปากกับลูกน้องว่า "เอามาทำไมวะกล้วยมากมายกินกันไม่หมดจนต้องยัดตูดกันแล้ว" ปรากฏว่าลูกน้องทำเช่นนั้นจริงๆ จนเป็นที่ล่ำลือไปทั่ว

[64] พัฒนาการของเสือฝ้ายใกล้เคียงกับเรื่องราวอมตะของโจร ชื่อ Salvatore Giuliano ในซิซิลี ดูใน Pino Arlacchi, *Mafia Business : The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism*, (London : Verso, 1986), p.29.

เจ้าพ่อบางนกแขวก[65]

กรณีของนักเลงคนต่อมาจะชี้ให้เห็นว่า มีนักเลงบางคนที่ปรับตัวโดยขยายฐานทางอำนาจไปสู่วงการธุรกิจ โดยที่ยังคงมีด้านหนึ่งที่เป็นอำนาจแบบนักเลงในท้องถิ่น อย่างเห็นได้ชัดว่าแตกต่างจากนักธุรกิจหรือผู้ประกอบการทั่วไป และลักษณะของอำนาจเช่นนี้เข้ามาใกล้เจ้าพ่อในปัจจุบันมากขึ้น

นายกังวาน วีระนนท์ หรือ "เจ้าพ่อบางนกแขวก" เป็นคนที่ถูกหนังสือพิมพ์รายวันเรียกว่า"เจ้าพ่อ" ตั้งแต่สมัยต้นทศวรรษ 2500 นายกังวาน เกิดเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2452 อยู่ที่ต.บางนกแขวก อ.บางคณฑี จ.สมุทรสงครามนายกังวานมีถิ่นที่แน่นอนคือบางนกแขวก แต่อิทธิพลไม่จำกัดเพียงแค่ที่บางนกแขวกเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นผู้มีอิทธิพลใหญ่ที่มีชื่อเสียงไปทั่วลำน้ำต่างๆในแถบภาคกลางตอนล่าง เนื่องจากคุมเส้นทางเดินเรือในลำน้ำสำคัญๆ คือ แม่น้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก ที่เชื่อมมายังแม่น้ำท่าจีน คลองภาษีเจริญเรื่อยขึ้นมาถึงแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงแม้ว่าเขาจะมีบ้านและภรรยาหลวงอยู่ที่บางนกแขวก แต่ก็เข้ามาอยู่กรุงเทพฯเป็นครั้งคราว เพราะมีธุรกิจมากมาย นายกังวานมีกิจการหลักเป็นเจ้าของบริษัทเดินเรือโยงและเรือโดยสาร ชื่อว่าบริษัทเรือโยงบางนกแขวก บริษัทเรือโยงภาษีเจริญ และบริษัทเดินเรือรังสิต(เรือเหล่านี้รู้จักกันในนาม "เรือปล่องเหลือง") มีกิจการทำป่าไม้โดยได้รับสัมปทานในเขตจังหวัดกาญจนบุรีและประจวบคีรีขันธ์ มีหุ้นส่วนในโรงไฟฟ้าในกรุงเทพฯ และทำการขนส่งไม้โดยไปซื้อไม้ถึงปากน้ำโพ ก่อนที่จะมีกฎหมายห้ามการสูบฝิ่นนายกังวานยังเข้าหุ้นกับคนที่ลำปางทำธุรกิจโรงฝิ่นด้วย

จากภูมิหลังทางธุรกิจดูแล้วก็เหมือนกับนักธุรกิจท้องถิ่นที่มีฐานะดีทั่วไปในช่วงเวลานั้น แต่ว่าได้รับการขนานนามว่า "เจ้าพ่อ" ซึ่งเป็นเพราะลักษณะอีกด้านหนึ่งของเขานั่นเอง

อีกด้านหนึ่งนายกังวานก็เปรียบเสมือนนักเลงหรือเสือ มีอิทธิพลบารมี มีพรรคพวกลูกน้อง และบรรดามือปืนเป็นจำนวนมาก ใช้ความรุนแรงในการทำธุรกิจและประกาศอำนาจของตน นายกังวานก่อคดีและพัวพันกับเรื่องต่างๆมาก เท่าที่ตำรวจจะนำหลักฐานมายืนยันได้ก็มีถึง 28 คดีแล้ว เช่น การข่มขู่ทำร้ายเพื่อผูกขาดการเดินเรือซึ่งเป็นธุรกิจหลักของเขา และธุรกิจนี้เองที่เขาได้ใช้วิธีการของ "นักเลง" คือไม่ยอมให้ใครมาใหญ่เหนือน่านน้ำแข่งกับ "เรือปล่องเหลือง"ของบริษัทตัวเองได้ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการปล้นสะดมเช่นเดียวกับเสือ คือเคยปล้นเรือดาราไทยที่อ่าวไทยพร้อมกับฆ่าลูกเรือแล้วโยนศพลงทะเล เคยปล้นร้านทองที่ปากทางเข้าบางนกแขวก ปล้นบ้านผู้ใหญ่บ้านแล้วเอาเงินสดไปสองแสนบาทเศษ เคยฆ่าทิ้งมือปืนบางคนที่ขัดแย้งผลประโยชน์กัน รวมทั้งเคยฆ่านายบุญล้อม ศรีสุวรรณ ส.ส.สมุทรสาครด้วย

---

65 เรื่องเจ้าพ่อบางนกแขวกรวบรวมจาก เอกสารดังนี้ (1)สำนวนคดีของศาลทหารกรุงเทพฯ (ศาลอาญา)ระหว่างโจทก์อัยการศาลทหารกรุงเทพฯ(พนักงานอัยการกรมอัยการกอง กับ จำเลยคือ นายกังวาน วีระนนท์ กับพวก 2 คน, คดีหมายเลขดำที่ 409/2503 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2503 ถึง 24 พฤศจิกายน 2503, (2)หนังสือพิมพ์รายวันพิมพ์ไทยและเสียงอ่างทอง ,ระหว่างเดือนกันยายน 2502 ถึง พฤศจิกายน 2503, (3) "กังวานยังไม่สิ้นลาย",นครไทย , ฉบับพิเศษที่ 849 ปีที่ 13, 30 ธันวาคม 2502.

คดีที่แสดงศักดาความเป็นนักเลงใหญ่ไม่ยอมลงให้ใครคือ เมื่อปี 2492 นายกังวานนั่งเรือผ่านบ้านนางสาวประไพ ช่วงทอง ที่ต.ดอนไผ่ อ.บ้านแพ้ว สมุทรสาคร เกิดติดใจนางสาวประไพก็จอดเรือเกี้ยวพาราสี แต่นางสาวประไพอาจไม่รู้ว่าผู้ที่เกี้ยวตนอยู่นั้นเป็นใคร จึงตอกหน้ากลับมาอย่างไม่เกรงกลัว ซึ่งทำให้นักเลงใหญ่อย่างนายกังวานเดือดดาลมาก จึงให้ลูกน้องไปบุกปล้นและฆ่านางสาวประไพตายอย่างโหดเหี้ยม และเมื่อตายแล้วก็ไม่มีใครกล้าไปเป็นพยานเพราะวันต่อมานางศรีภรรยาของนายกังวานได้ขับเรือพร้อมถือปืนสองกระบอกวนเวียนอยู่หน้าบ้านญาติผู้ตาย

และท้ายที่สุดนายกังวานก็ได้ก่อคดีที่ตนเองคงไม่คาดคิดว่าจะนำจุดจบมาให้ เพราะเป็นการวางแผนฆาตรกรรมที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อน เริ่มมาจากการที่นายกังวานต้องการช่วยพรรคพวกคือพวกงานทวี(ตระกูลธุรกิจที่มีชื่อเสียงของภูเก็ต)ซึ่งกำลังมีความขัดแย้งกับทนายความที่กรุงเทพฯชื่อนายบุญเชิด ศุภมณี นายกังวานวางแผนโดยให้คนปลอมตัวเป็นลูกความหลอกให้นายบุญเชิดไปว่าความยังจ.เพชรบุรี โดยเช่ารถไป แล้วจึงยิงนายบุญเชิดพร้อมกับทนายความผู้ช่วยตายกลางทาง เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2502 คดีนี้เป็นคดีสำคัญที่ตำรวจให้ความสนใจและเมื่อปมเงื่อนของคดีโยงไปถึงตัวนายกังวาน เรื่องนี้ก็ยิ่งกลายเป็นข่าวใหญ่ครึกโครมขึ้น เขาได้หนีการตามล่าไปยังจังหวัดต่างๆที่เขามีสายสัมพันธ์อยู่ ไปหลบซ่อนที่ปากน้ำโพแล้วเลยไปถึงลำปาง แต่ในที่สุดก็ไม่สบายกลับมาหาบ้านที่ตัวเองคุ้นเคยที่กรุงเทพฯแล้วจึงถูกตำรวจล้อมจับนำตัวไปดำเนินคดีได้

ตอนที่นายกังวานถูกจับได้นั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีมาดูเหตุการณ์ถึงห้องขัง และถึงกับขอเข้าไปคุยกับนายกังวานตัวต่อตัว หลังจากนั้นก็กำชับกับตำรวจว่า เรื่องนี้ต้องทำให้ถึงที่สุดและอย่างตรงไปตรงมาไม่ต้องเกรงกลัวอิทธิพลใดๆ การพูดเช่นนี้ของจอมพลสฤษดิ์ สอดคล้องกับนโยบายการปราบอันธพาลที่รัฐบาลช่วงนั้นเน้นเป็นพิเศษอยู่ด้วย[66] เรื่องนี้จึงอยู่ในความสนใจของสาธารณะอย่างต่อเนื่องจนคดีจบสิ้น แต่ไม่เพียงมีเหตุผลนี้เท่านั้นที่ทำให้นายกังวานถูกดำเนินคดีอย่างถึงที่สุด เพราะมีอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้เจ้าพ่อใหญ่ต้องพ่ายแพ้ คือนายกังวานเคยมีความขัดแย้งกับนายตำรวจผู้หนึ่งซึ่งมีส่วนในการเปิดเผยความผิดของนายกังวานครั้งนี้ รวมทั้งครั้งอื่นๆที่นายกังวานมีส่วนเกี่ยวข้อง นำมาซึ่งหลักฐานที่มัดตัวแน่นจนต้องถูกตัดสินลงโทษประหารชีวิตในที่สุด[67]

จะเห็นได้ว่านายกังวานมีอำนาจที่เป็นอำนาจแบบ “นักเลง” คือมีถิ่นที่แน่นอน คุ้มครองถิ่นโดยการควบคุมการใช้ความรุนแรง เป็นที่ยอมรับนับถือ และขณะเดียวกันก็เกี่ยวข้องกับโจรและการปล้นสะดม ชาวบ้านรู้กันไปทั่วแต่ก็ยอมรับนับถือ (จากการสอบถามชาวบ้านปัจจุบันแถบลำน้ำแม่กลอง ก็ยังคงกล่าวขานถึงความดีงามอันน่าเกรงขามของนายกังวานอยู่) แต่ทว่านายกังวานกลับไม่ใช่นักเลงธรรมดาเช่นนักเลงในสมัยก่อนเสียแล้ว

---

[66] ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, (กทม. : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), น. 249-250.

[67] หลังจากศาลตัดสินแล้ว นายกังวานทูลเกล้าถวายฎีกาจึงได้รับพระราชทานอภัยโทษเหลือจำคุกตลอดชีวิต ติดคุกอยู่ได้ 20 ปีก็ออกมา แล้วป่วยตายอย่างเงียบๆ

นายกังวานไม่ได้เพียงมีฐานอำนาจที่การปล้นสะดมแบบโจร หรือแบบเสือผู้ใจบุญ(แบบเสือฝ้าย) แต่เป็นพ่อค้าใหญ่ที่มีนักธุรกิจมากมาย มีสายสัมพันธ์กับนักธุรกิจนอกถิ่น เลยไปถึงภาคเหนือและภาคใต้ มีสาย-สัมพันธ์กับข้าราชการทั้งในระดับท้องถิ่นและข้าราชการระดับผู้ใหญ่ในส่วนกลาง รวมทั้งสายสัมพันธ์กับ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ด้วย ซึ่งดูเผินๆแล้วอำนาจแบบนักเลงที่ปรับตัวขยายฐานไปสู่วงการธุรกิจ(ซึ่งเป็นธุรกิจประเภทที่ต้องอาศัยความเป็นนักเลงดูแล เช่นการเดินเรือตามลำน้ำ)นั้น คล้ายคลึงกันกับเจ้าพ่อสมัยใหม่มาก

นั่นคือที่มาที่จะอธิบายได้ว่า ทำไมจึงกล่าวว่านายกังวานเป็นจุดเริ่มต้นของเจ้าพ่อในสังคมไทย กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจท้องถิ่นแบบเก่า(ประเภทนักเลง-โจร)ได้ปรับตัวขยายฐานทางอำนาจไปมากขึ้น แต่ยังคงยึดลักษณะของนักเลงและโจรแบบเดิมไว้มาก เมื่ออำนาจรัฐต้องการเอาผิดด้วยกฎหมายก็ทำได้ไม่ยากจนเกินไป ส่วนฐานทางธุรกิจที่ปรับตัวไปก็ยังไม่มากพอที่จะสร้างเครือข่ายโยงใยจัดสรรผลประโยชน์ ทั้งกับระบบราชการและนักการเมืองจนไม่มีอำนาจทางการของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสามารถแตะต้องได้เช่นเจ้าพ่อในปัจจุบัน

ลักษณะทางอำนาจของนักเลงผู้มีอิทธิพล

จากตัวอย่างของเสือฝ้ายและนายกังวาน พอจะสรุปลักษณะทางอำนาจที่เปลี่ยนไปของนักเลงโตเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

1. เป็นนักเลงโต มีฐานะต่อท้องถิ่นเช่นเดียวกับนักเลงทุกประการ กล่าวคือมีบุคลิกลักษณะเป็นที่น่านับถือสอดคล้องกับค่านิยมท้องถิ่น กลุ่มคนที่อำนาจของนักเลงครอบคลุมไปถึงก็คือถิ่นของตน มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองถิ่น ไม่ให้ใครเข้ามารุกราน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะของอำนาจยังคงมีด้านที่ไม่ชอบธรรม คือยังคงเกี่ยวกับการเป็นโจรหรือเสือ จากตัวอย่างของ "เสือฝ้าย" การที่ถูกเรียกว่า "เสือ"ทั้งจากประชาชนและข้าราชการแสดงให้เห็นว่าเสือฝ้ายก็คือโจรที่มีอาชีพปล้นสะดมชาวบ้านอย่างเป็นที่รู้กัน ดังที่น้องชายของเสือฝ้ายเล่าว่า *"...เป็นเสือเต็มตัวตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา ออกทำการปล้นไปตามจังหวัดต่างๆ แต่ไม่ปล้นในเมืองสุพรรณบุรี"*

หรือแม้แต่นายกังวานที่ขยายขอบข่ายทางอำนาจออกไปกว้างขวางมาก แต่ด้านหนึ่งก็ยังมีการใช้อำนาจแบบนักเลง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรุนแรงเป็นที่ทราบกันทั่วไปในท้องถิ่น

2. เริ่มเข้าไปมีความสัมพันธ์กับส.ส.จากการให้การสนับสนุนส.ส.ในการเลือกตั้ง นับเป็นการขยายอำนาจออกไปสู่อำนาจทางการเมือง ดังมีตัวอย่างจากทั้งเสือฝ้ายและนายกังวานว่ามีความสัมพันธ์กับส.ส.บางคน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ไม่ใช่ตัวชี้ขาดอำนาจของ "ผู้มีอิทธิพล" เหล่านี้ เนื่องจากการเลือกตั้งไม่ได้มีอย่างต่อเนื่อง และอำนาจส.ส.ในทางการเมืองก็ยังมีไม่มาก "ผู้มีอิทธิพล"ในยุคนี้จึงยังห่างไกลกับการมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่

3. มีสายสัมพันธ์กับข้าราชการนอกท้องถิ่น สายสัมพันธ์ที่ใหม่นี้ เป็นจุดที่แตกต่างไปจากนักเลงแบบเดิม เนื่องจากข้าราชการในท้องถิ่นเริ่มมีหลายฝ่ายและหลากหลายมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการในท้องถิ่นกับนักเลงท้องถิ่น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะด้านที่พึ่งพาและประนีประนอมกันในการรักษาความสงบปลอดภัย(จากโจรผู้ร้าย)เท่านั้น แต่เริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆมากขึ้น ดังนั้นนักเลงจำเป็นต้องมีสายสัมพันธ์

กับอำนาจส่วนกลาง หรือข้าราชการระดับสูงด้วย และแน่นอนว่าขยายสายสัมพันธ์เช่นนั้นได้ก็ต้องเกี่ยวกับการที่มีฐานอำนาจกว้างกว่าเดิม และต้องมีด้านที่ชอบธรรมที่จะแสดงให้เห็นชัดเจนด้วย

ในกรณีของเสือฝ้ายแม้ว่าจะยังคงมีพฤติกรรมแบบโจรอยู่อย่างเต็มตัว แต่เนื่องจากมีลูกน้องมาก เป็นโจรก๊กที่ใหญ่ที่สุด ฐานะทางเศรษฐกิจจึงอยู่ในขั้นที่จะใช้สร้างฐานในท้องถิ่นได้ อำนาจในท้องถิ่นจึงมีมาก ทั้งยังข้ามไปสู่กิจกรรมที่ไม่ใช่เป็นการปกป้องถิ่นอย่างเดียว เช่นทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่างๆ เปรียบเสมือนสร้างความชอบธรรมด้วยอำนาจที่แข่งกับอำนาจรัฐด้วย

ส่วนในกรณีของนายกังวานก็เห็นชัดเจนว่านายกังวานเป็นพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งไม่เป็นการยากเลยที่จะใช้เงินของตัวเป็นฐานในการสร้างสายสัมพันธ์กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ด้วย

4. เริ่มใช้ฐานทางธุรกิจเป็นตัวสร้างอิทธิพล เห็นได้ชัดเจนในกรณีของนายกังวานที่ขยายฐานทางอำนาจไปสู่ธุรกิจ แต่ธุรกิจเหล่านั้นก็ยังจำกัดอยู่ในขอบเขตที่ต้องการลักษณะแบบนักเลงในการควบคุมธุรกิจ เช่น การคุมเส้นทางเดินเรือตามแม่น้ำ เป็นต้น การที่มีฐานทางธุรกิจเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าด้านหนึ่งของนักเลงพวกนี้ก็มีฐานอำนาจแบบคนจีนที่เป็นนักธุรกิจท้องถิ่นด้วย

3 เจ้าพ่อสมัยใหม่

พัฒนาการของอำนาจท้องถิ่น ความสัมพันธ์กับข้าราชการและการปรับตัวเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นรากฐานที่มาของอำนาจแบบเจ้าพ่อที่มีมายาวนานกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เริ่มในต้นทศวรรษ 2500 การที่กล่าวว่าเจ้าพ่อเติบโตมาจากฐานทางเศรษฐกิจอันเป็นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น จึงเป็นการมองข้ามพัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นไป

ความเข้าใจดังกล่าวเป็นเพียงการอธิบายความเป็นมาของเจ้าพ่อที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่าเจ้าพ่อส่วนใหญ่ สะสมทุนและเติบโตขึ้นมาจากการกระจายการพัฒนาธุรกิจไปสู่ภูมิภาค ซึ่งงานศึกษาที่มีกรณีศึกษาแบบแผนของเจ้าพ่อที่ผ่านมา และบทสัมภาษณ์ความเป็นมาของตัวเจ้าพ่อ ก็ได้ให้ภาพแบบแผนการเติบโตของฐานอำนาจทางด้านธุรกิจไว้ค่อนข้างชัดเจน[68] และเราก็เห็นว่าตลอดช่วงเวลากว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ฐานทางอำนาจของเจ้าพ่ออยู่บนฐานทางธุรกิจเป็นหลักอย่างต่อเนื่อง แต่การที่เจ้าพ่อเข้ามามีบทบาทในการเมืองที่เห็นชัดเจนตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปในปี 2518 ทำให้เห็นบทบาทของเจ้าพ่อในสังคมไทยชัดเจนมากขึ้น และเครือข่ายความสัมพันธ์ของเจ้าพ่อก็ซับซ้อนยิ่งขึ้น

ลักษณะอำนาจของเจ้าพ่อ

อำนาจของเจ้าพ่อมีทั้งด้านที่ขัดแย้งกับกฎหมายหรืออำนาจทางการ และด้านที่ชอบธรรมต่อกลุ่มหรือท้องถิ่นของตัว เพราะมีหน้าที่บางอย่างสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น หรือควบคุมทรัพยากรบางอย่างที่ทำให้มีความชอบธรรมต่อท้องถิ่น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สังคมไทยคงมีอำนาจท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมายเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง และแสดงตัวโดยมีฐานะทางสังคมเป็นที่ยอมรับอย่างเด่นชัด ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับลักษณะเฉพาะตัวของคนกลุ่มนี้ โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยทางด้านอำนาจรัฐไทยที่เปิดช่องให้อำนาจแบบนี้ดำรงอยู่ได้

อำนาจกับถิ่น

จากทั้งการศึกษาในอดีตและทัศนะของข้าราชการแสดงให้เห็นว่า อำนาจของเจ้าพ่อผูกพันอยู่กับถิ่นมากที่สุด[69] เจ้าพ่อมักจะสะสมอำนาจและใช้อำนาจในถิ่นของตนก่อน ดังเช่นที่มีชื่อเจ้าพ่อตามถิ่นว่า เจ้าพ่อบางนก

---

[68] ดูตัวอย่างการศึกษากรณีตัวอย่างเกี่ยวกับเจ้าพ่อใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ สังศิต พิริยะรังสรรค์, *คอรัปชั่นกับประชาธิปไตยไทย*, 2537, น.. เวียงรัฐ เนติโพธิ์, "*นักธุรกิจ + นักเลง = นักธุรกิจกึ่งนักเลง*", *จดหมายข่าวสังคมศาสตร์*, ปีที่ 11(สิงหาคม - ตุลาคม 2531), น.82-103. Jim Ockey, "*Chaopho Capital Accumulation and Social Welfare in Thailand*", *Crossroad*, Vol.8 No. 1,1993, pp. 48-77.

[69] เวียงรัฐ เนติโพธิ์, *เจ้าพ่อในทัศนะของข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ*, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, น.121-123.

แขวก เจ้าพ่อชลบุรี เจ้าพ่อขอนแก่น เป็นต้น เจ้าพ่ออาจขยายอำนาจของตนออกไปนอกถิ่นได้ แต่เจ้าพ่อจะไม่เปลี่ยนถิ่นของตนอย่างแน่นอน ดังนั้นถิ่นจึงเป็นกุญแจสำคัญตัวแรกที่จะทำความเข้าใจอำนาจของเจ้าพ่อ

พฤติกรรมและบุคลิก

ในการรับรู้ของคนทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมของเจ้าพ่อนั้น มักเป็นการรับรู้ที่ผ่านทางสื่อมวลชน ซึ่งมักจะเป็นเรื่องของการใช้ความรุนแรง ดังเช่นการพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ว่า *"รัวเอ็ม 16 ฆ่าโหดเสี่ยเมืองเพชร เจ้าพ่อบงการทุ่ม 4 แสนเก็บ"*[70] หรือเกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างแค้นกันเช่น ข่าวเสี่ยจิว หรือนายจุมพล สุขภารังษี ถูกคนร้ายกระหน่ำยิงตายคารถเบ๊นซ์เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2524 [71] และต่อมานายปาน สุขภารังษี ลูกชายเสี่ยจิว ถูกยิงตายเมื่อวันที่19 กุมภาพันธ์ 2527

ในการรับรู้ของคนทั่วไปที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อจึงเห็นว่าพฤติกรรมหลักของเจ้าพ่อ คือการใช้ความรุนแรง ผลประโยชน์และการฆ่า แต่สำหรับตัวเจ้าพ่อเองแล้ว เจ้าพ่อคนหนึ่งได้เคยพูดว่า *"เพราะเรามีสัจจะ มีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม เราไม่ใช่นักเลงที่เที่ยวไปรังแกคน สร้างความเดือดร้อนให้ใครที่ไหน แต่อย่ามายุ่งกับเรา ถ้ายุ่งกับเราเราเอาตาย อย่ามารังแกเราหรือยุ่งกับเราก็แล้วกัน อย่างพวกเราก็อยู่ของเราอย่างทุกวันนี้ ถ้าเป็นเพื่อนกันใครมารังแกก็ยอมไม่ได้ก็ต้องลุยกัน"*[72] หรือโส ธนวิสุทธิ์พูดไว้ว่า*"เฮียเป็นคนมีพวกมาก ผิดด้วยหรือ"* และแคล้ว ธนิกุลพูดไว้ว่า *"ผมไม่รู้ว่าคำว่าอิทธิพลมืดหมายถึงอะไร ผมเป็นคนธรรมดามีชีวิตเหมือนกับคนดีทั่วๆไป"*[73]

การทำความเข้าใจพฤติกรรมและบุคลิกเจ้าพ่อ จึงต้องให้ความสำคัญกับสองด้านที่ขัดแย้งกันดังกล่าว เจ้าพ่อมีแบบแผนของพฤติกรรมและบุคลิก ซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับแบบแผนปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ แต่ก็เป็นแบบแผนการปฏิบัติที่ทำให้เจ้าพ่อมีอำนาจได้ ค่านิยมต่างๆที่เจ้าพ่อให้ความสำคัญอาจจะต่างไปจากค่านิยมที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป เช่น ในหลายกรณีเจ้าพ่อให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและบารมีมากกว่าผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน ให้ความสำคัญกับพรรคพวกมากกว่ากฎเกณฑ์ที่เป็นทางการ ให้ความสำคัญกับการรักษาสัญญามากกว่าการฆ่าคน ให้ความสำคัญกับถิ่นของตัวมากกว่าคนนอก และนิยมใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหามากกว่าการพึ่งพิงอำนาจทางการ ดูเหมือนว่าเจ้าพ่อจะเป็นเพื่อนที่ดีของผู้มีฐานะทางสังคม เป็นผู้ที่มีทั้งพระเดชพระคุณแก่คนยากคนจน ซึ่งอำนาจทั้งหมดที่เจ้าพ่อมีก็กินอาณาบริเวณของนักธุรกิจ นักเลง และอำนาจรัฐด้วย

---

70 *ไทยรัฐ* , 13 กุมภาพันธ์ 2519.

71 *มติชน* , 26 มิถุนายน 2524.

72 สัมภาษณ์ปิยะ อังกินันท์, 8 ตุลาคม 2535.

73 *Bangkok Post*, 9 August 1990.

มีเหตุผลและแบบแผนที่แตกต่างกันบ้างในการก้าวเข้าสู่การเป็นเจ้าพ่อ[74] และทำให้แบบแผนของความประพฤติแตกต่างกันออกไป เช่นบางคนเติบโตมาจากการเป็นลูกน้องคนอื่น เมื่อเป็นเจ้าพ่อก็มักจะมีบุคลิกของนักเลงท้องถิ่นอยู่มาก เจ้าพ่อบางคนก็เติบโตมาจากการที่พ่อตัวเองเคยมีลูกน้องมากมาก่อน[75] บางคนก็มีฐานทางธุรกิจมาก่อน ซึ่งจะทำให้เจ้าพ่อคนนั้นมีลักษณะของเสี่ย และความแตกต่างในรายละเอียดของบุคลิกแบบนี้น่าจะเป็นเรื่องของตัวบุคคลมากกว่าขึ้นกับการสืบทอดอำนาจ เพราะแม้ว่ากำนันเป๊าะจะเป็นลูกน้องของเสี่ยจิวมาก่อน เมื่อกำนันเป๊าะกลายเป็นเจ้าพ่อแทนก็ไม่ได้ถูกเรียกว่าเสี่ยไปด้วย

หน้าที่และบทบาทต่อท้องถิ่น

เจ้าพ่อมีหน้าที่บางอย่างต่อท้องถิ่น หน้าที่เหล่านั้น ไม่เพียงแต่สอดคล้องกับบุคลิกลักษณะของเจ้าพ่อเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งโดยหลักการแล้วอำนาจรัฐควรจะทำหน้าที่นั้น แต่รัฐไม่สามารถทำหน้าที่เหล่านั้นได้สมบูรณ์

บทบาทเหล่านี้นำมาซึ่งการยอมรับในท้องถิ่น ดังเห็นได้จากตัวอย่างหลายกรณี เช่น ในงานเลี้ยงวันเกิดของกำนันเป๊าะ เมื่อปี 2532 มีคนมาร่วมงานถึง 25,000 คน[76] และงานวันฉลองตำแหน่งนายกเทศมนตรี มีคนมาร่วมแสดงความยินดี ประมาณ 5 หมื่นคน ในกรณีที่ปอ ประตูน้ำถูกจับเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2530 นั้น ในระหว่างถูกควบคุมตัวไว้ที่โรงพัก มีคนไปเยี่ยมถึงวันละหลายร้อยคน[77] จนสื่อมวลชนเรียกว่า "เทพบุตรขวัญใจคนจน" และเป็นที่น่าสังเกตว่าการแสดงออกของคนเหล่านี้ที่มีต่อเจ้าพ่อสวนทางกับกระแสข่าวที่มีแนวโน้มทำให้เจ้าพ่อมีภาพลบต่อประชาชนทั่วไป

หน้าที่และบทบาทเหล่านั้นได้แก่

---

[74] ดูรายละเอียดในตัวอย่างกรณีศึกษาเจ้าพ่อแต่ละคนใน (1) เวียงรัฐ เนติโพธิ์ "ธุรกิจนักเลง+นักเลงธุรกิจ=นักธุรกิจกึ่งนักเลง", น.82-103. (2)Jim Ockey, "*Chaopho Capital Accumulation and Social Welfare in Thailand,*" pp. 48-77. (3) สมฤดี นิโครวัฒนยิ่งยง, "ส.ส.คือใคร? : เวลากับพัฒนาการทางการเมืองของไทยใน 60 ปีที่ผ่านมา", *รัฐศาสตร์สาร*, ปีที่ 18 (ตุลาคม 2535), น.1-34. (4) ผาสุก พงษ์ไพจิตรและ สังศิต พิริยะรังสรรค์, *คอรัปชั่นกับประชาธิปไตยไทย*, (กทม. : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์-การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), น. 205-228.

[75] เช่น ปิยะ อังกินันท์ พ่อเป็นทนายความชื่อผาด อังกินันท์ แต่มีลูกน้องมาก เพราะอยู่ในวงการผู้มีอิทธิพลมานาน ตัวนายผาดเองก็เป็นลูกน้องเถ้าแก่เทียนไส้มาก่อน ซึ่งเคยมีอิทธิพลสูงสุดของจังหวัด ดูรายละเอียดใน *"เพชรบุรี:ใครใหญ่ใครอยู่"*, *มติชน*, (26 มีนาคม 2522) : 2.

[76] *"สัมภาษณ์กำนันเป๊าะ"* , *มติชนสุดสัปดาห์* , ปีที่ 9 ฉบับที่ 452 (30 เมษายน 2530) : 10.

[77] *"เบื้องหลัง ปอ ประตูน้ำ เจ้าพ่อบ่อนเมืองกรุง"*, *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 7 ฉบับที่ 353(7 มิถุนายน 2530) : 11.

(1) การเป็นผู้ปกป้อง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้น ไม่อนุญาตให้เจ้าพ่อยังคงบทบาทในการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านทั่วไปเช่นเดียวกับนักเลงได้ แต่การให้ความคุ้มครองได้เปลี่ยนไปสู่รูปแบบอื่น

ประการแรกเจ้าพ่อทำหน้าที่ปกป้องผู้มีอิทธิพลรายย่อยในท้องถิ่นของตน ตัวอย่างเช่นระบบการคุ้มครองในจังหวัดชลบุรี เนื่องจากมีเจ้าพ่อที่มีอำนาจมากที่สุดคนหนึ่ง เจ้าพ่อคนนี้สามารถควบคุมธุรกิจที่สำคัญๆ ได้ มีพรรคพวกมากและยังใช้ความรุนแรงในการรักษาอำนาจของตนด้วย ดังเช่นที่มีผู้มีอิทธิพลบางคนถูกฆ่าตายเพราะขัดแย้งกับเจ้าพ่อ ถ้าไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าพ่อคนนี้ก็จะไม่ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งจะทำให้ชีวิตและธุรกิจของตนต้องตกอยู่ในความเสี่ยง ผู้มีอิทธิพลรายย่อยๆจึงเข้ามาอยู่ในเครือข่ายของเจ้าพ่อ ซึ่งเท่ากับได้รับหลักประกันในความมั่นคงของชีวิตและธุรกิจของตน[78] เพราะเจ้าพ่อคนนี้มีสายสัมพันธ์ที่กว้างขวางทั้งในระดับท้องถิ่น และผู้ใหญ่ที่มีอำนาจระดับชาติ และความสัมพันธ์แบบนี้ก็เป็นการตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

นอกจากหน้าที่ในการปกป้องผู้มีอิทธิพลรายย่อยเหล่านี้แล้ว การปกป้องกลุ่มคนที่สำคัญอีกพวกหนึ่งคือพวกนอกกฎหมายบางคนที่ให้ผลตอบแทนเจ้าพ่อได้ ซึ่งได้แก่ มือปืน เจ้าของกิจการผิดกฎหมาย หรือผู้ที่กระทำผิดกฎหมายด้วยสาเหตุใดก็ตาม

มือปืนรับจ้างเป็นกลุ่มกระทำผิดกฎหมายที่เสี่ยงมาก เพราะตัวเองไม่มีอำนาจเลย ถ้าไม่อยู่ในความคุ้มครองของเจ้าพ่อก็เสี่ยงที่จะถูกจับหรือปราบได้ เมื่อใดก็ตามที่มีนโยบายปราบผู้มีอิทธิพล บัญชีรายชื่อผู้มีอิทธิพลจึงมักจะเป็นชื่อพวกมือปืน และในที่สุดผู้ที่ถูกจับกุมหรือถูกวิสามัญฆาตรกรรมมักจะเป็นพวกมือปืนรับจ้าง ฐานะของมือปืนรับจ้างจึงต้องอยู่ใต้อำนาจเจ้าพ่ออย่างชัดเจน[79]

การให้การปกป้องในเรื่องเช่นนี้เจ้าพ่อทำควบคู่กันมากับบทบาทของรัฐ แต่มีประสิทธิภาพกว่ากลไกรัฐ[80] แม้ว่าจะเป็นตำรวจเองก็ตาม เช่นในกรณีที่ตำรวจต้องการความร่วมมือบางอย่างจากผู้ที่กระทำผิดกฎหมาย โดยเสนอให้ความคุ้มครอง แต่เมื่อเป็นความคุ้มครองที่ต้องเผชิญกับเจ้าพ่อ ก็มีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าตำรวจล้มเหลว คือ กรณีของแดง สิงห์ป่าซุง มือปืนที่มีส่วนในการสังหารเสี่ยฮวด จ.ชลบุรี ตำรวจกันแดงไว้เป็นพยาน โดยให้การรับรองว่าจะคุ้มกันชีวิตของแดงให้ แต่ในเวลาไม่นานแดงก็ถูกยิงตาย ทั้งๆที่ตำรวจให้ความคุ้มครองอยู่

กรณีเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าพ่อยังคงมีบทบาทเป็นผู้ปกป้องในท้องถิ่น เช่นเดียวกับนักเลง แต่เปลี่ยนมาสู่อาณาบริเวณที่ซับซ้อนมากขึ้น และก็เป็นบทบาทที่ระบบราชการทำไม่ได้ หรือถ้าทำได้ก็ต้องพึ่งอยู่กับเจ้าพ่อด้วย

---

[78] ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์กำนันสองคน ที่อ.บ่อทอง และอ.ศรีราชา จ.ชลบุรี (ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่อนุญาตให้ระบุชื่อ.)

[79] ข่าวการปราบปรามมือปืนมีเป็นระยะ และรายงานที่ทำให้เห็นถึงจุดจบของเจ้าพ่อคือ *"พลิกแฟ้มอาชญากรรมพะเยา ขุดกรุเจ้าพ่อ" มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 7 ฉบับที่ 2493 (30 ธค.2527) : 32-33.

[80] Pino Arlacchi, *Mafia Business*., p.27.

(2) การเป็นคนกลาง

เจ้าพ่อเป็นคนกลางให้กับกลุ่มคนที่หลากหลาย ซึ่งเป็นเรื่องที่คนมีอำนาจแบบอื่นทำไม่ได้ ดังมีตัวอย่างมากที่แสดงให้เห็นว่าเจ้าพ่อได้เข้าไปเป็นคนกลางในเรื่องต่างๆ แต่เราจะเห็นได้ว่าได้ขยายกลุ่มคนไปสู่การเป็นคนกลางระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ และชาวบ้านกับนักการเมืองด้วย เช่น กำนันเป๊าะเคยพูดว่า ไม่ว่าใครมีเรื่องอะไรให้ช่วยก็มาหา

เสี่ยแหยนับเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นแบบแผนเหล่านี้ มีผู้กล่าวว่าก่อนที่เสี่ยแหยจะถูกฆ่าตายนั้น เสี่ยแหยเป็นเจ้าพ่อที่มีคุณธรรม ช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากมาโดยตลอด เป็นคนใจกว้าง จริงใจกับทุกคน เมื่อใครมีปัญหาเดือดร้อนอะไรขึ้นมามีคนช่วยเต็มที่ จนเป็นที่เกรงอกเกรงใจของคนหลายคน และเสี่ยแหยเป็นผู้ที่เคยช่วย "เคลียร์" กับฝ่ายปกครอง เมื่อนายสมศักดิ์ ปริศนานันทกุล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจ.อ่างทอง พรรคชาติไทย ถูกจับในคดี 6 ตุลาคม 2519 จนทำให้นายสมศักดิ์มีอนาคตทางการเมืองในเวลาต่อมา[81]

(3) เป็นผู้อุปถัมภ์

เจ้าพ่อปัจจุบันได้ขยายฐานอำนาจไปสู่ฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าคนทั่วไป ทำให้เจ้าพ่อก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้อุปถัมภ์แก่ท้องถิ่นในหลายขอบเขตมากขึ้น

การให้ความอุปถัมภ์แก่ชาวบ้านนั้นมีตัวอย่างมากมาย และยังมีบทบาทในการทำบุญด้วย ดังเช่น เสนาะ เทียนทอง เล่าว่า *"เราก็สร้างวัดสร้างวา สร้างเมรุอะไรพวกนั้น ชอบทำบุญ"... "ตามชนบทเขาลำบากรถราก็ไม่มี มีแต่ของเราวิ่งๆไปอยู่ ถนนหนทางก็ไม่ดี เจอคนเจ็บคนไข้หนักๆเราก็ช่วย ต้องสั่งเด็กไว้เลย ถ้าเจอ งานต้องทิ้งเลย ให้รับคนเจ็บส่งโรงพยาบาลก่อน"*[82] ส่วนกำนันเป๊าะ กล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านว่า *"มันไม่มีอะไรหรอก มีคนเดือดร้อนมาเราช่วยอะไรได้ก็ช่วยไป มันก็มีทุกรูปแบบนั่นแหละ"* ซึ่งกำนันเป๊าะให้เหตุผลไว้อย่างน่าสนใจว่า *"ข้าราชการมันพึ่งไม่ได้แล้ว มันมีแต่กินเงินเดือนนี่ เราเงินเยอะมันก็แจกเยอะอะไรอย่างนี้"*[83]

การอุปถัมภ์ไม่ได้จำกัดเฉพาะการให้ความอุปถัมภ์แก่ตัวบุคคลเท่านั้น แต่การที่เจ้าพ่อเข้าสู่การให้ความอุปถัมภ์แก่ท้องถิ่นในหลายรูปแบบ เช่นเสนาะ เทียนทอง เล่าถึงบทบาทในการพัฒนาว่า *"ขณะที่เราเป็นผู้รับเหมา เราก็มีอุปกรณ์เครื่องมือ เราก็ชอบช่วยเขาพัฒนาอยู่แล้ว ถนนตรงไหนไม่ดีเราก็ช่วยเขาทำ ช่วยพัฒนาหมู่บ้านโดยไม่คำนึงถึงอะไรเลย"*[84] ส่วนกำนันเป๊าะกล่าวถึงบทบาทในการพัฒนาว่า *"ชาวบ้าน มันไม่มีอะไรมากหรอก นอกจากจัดแหล่งทำมาหากินให้เขา ให้มันดีขึ้น จัดแหล่งอำนวยความสะดวกให้เขาทุกอย่าง"* [85] ซึ่งก็เสีย

---

[81] จาก "บทสัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ปริศนานันทกุล" , *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 9 ฉบับที่ 465 (30 กรกฎาคม 2532) : 6.

[82] สัมภาษณ์นายเสนาะ เทียนทอง วันที่ 29 กันยายน 2535.

[83] สัมภาษณ์นายสมชาย คุณปลื้ม วันที่ 15 พฤศจิกายน 2531.

[84] สัมภาษณ์นายเสนาะ เทียนทอง วันที่ 29 กันยายน 2535.

[85] สัมภาษณ์นายสมชาย คุณปลื้ม วันที่ 15 พฤศจิกายน 2531.

เงินส่วนตัวไปกับการพัฒนาเหล่านี้มาก ทั้งยังสมทบทุนในโครงการสาธารณูปโภคของรัฐในท้องถิ่นของตน สร้างศาลเจ้า ที่ตลาดหนองมนมูลค่านับสิบล้าน ซื้อที่ดินให้ชาวบ้านอยู่หลังจากที่ถูกไล่ออกจากชายหาดบางแสน ให้ทุนการศึกษาเมื่อมีผู้มาขอ ซึ่งเจ้าพ่อมีบทบาทมากในการพัฒนา เท่ากับว่าเจ้าพ่อได้เข้าสู่บทบาทที่เป็นบทบาทที่ถูกเน้นเป็นพิเศษของข้าราชการสมัยใหม่ด้วย

ไม่เพียงเท่านี้เจ้าพ่อยังทำหน้าที่อุปถัมภ์ข้าราชการในท้องถิ่น เช่น กำนันเป๊าะเล่าเกี่ยวกับการมาขอความช่วยเหลือของข้าราชการว่า *"มีขอเยอะ ส่วนใหญ่มาขอการกุศลบ้างอะไรบ้าง เมื่อกี๊เพิ่งลุกไปชุดหนึ่ง เขามาขอสร้างสำนักงานที่ดิน ขอส่วนตัว ล้านกว่าบาทเอง"*[86]

ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์

ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ ที่กว้างขวางนี้เองที่เป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของเจ้าพ่อ ซึ่งลักษณะพิเศษนี้สอดคล้องกับค่านิยมในการสร้างความสัมพันธ์ในสังคมไทยด้วย นั่นคือระบบพรรคพวก[87] ระบบพรรคพวกไม่จำเป็นต้องเป็นผู้อยู่ภายใต้อำนาจ ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ แต่มันคือระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่พรรคพวกเดียวกันจะไม่ปฏิเสธซึ่งกันและกัน เครือข่ายแบบนี้ ไม่มีกลุ่ม ไม่มีสังกัดและไม่มีชนชั้น เป็นใครก็ได้ที่ถูกเจ้าพ่อเรียกว่า "พรรคพวกกัน"

ไม่ว่าเจ้าพ่อจะถูกวาดภาพว่าเป็นหัวหน้าแก๊ง มีลูกน้องและสายการบังคับบัญชาที่แน่นอน หรือจะกล่าวเช่นไร เจ้าพ่อหลายคนก็ยืนยันตรงกัน เกี่ยวกับการรักพวกพ้อง เช่นคำกล่าวที่ว่า *"การรักษาความสัมพันธ์กับเพื่อนมันเป็นนิสัยเรา เรามันชอบเพื่อนฝูง.....คือในเมืองไทย 73 จังหวัด ไม่มีจังหวัดไหนที่ไม่มีพวกไม่มีเพื่อน"*[88]

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของเจ้าพ่อที่เราสังเกตได้ในปัจจุบันนั้น ไม่ใช่เครือข่ายที่สร้างขึ้นมาใหม่ แต่ได้ใช้เวลาสั่งสมมาเป็นเวลานาน และเป็นช่วงของการสั่งสมเครือข่ายที่สภาพทางเศรษฐกิจสังคม และอำนาจทางการเมืองเอื้ออำนวย เช่นเจ้าพ่อบางคนอาจจะมีฐานมาจากการเกิดในครอบครัวที่มีลูกน้องมาก แต่ความสัมพันธ์ที่เจ้าพ่อมีต่อลูกน้องอาจจะเป็นความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนคุณภาพไปจากเดิม

---

[86] เรื่องเดียวกัน.

[87] ในที่นี้จะไม่ใช้คำว่าระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client Relation) เป็นตัวอธิบาย เพราะเรื่องระบบอุปถัมภ์ไม่ใช่แนวคิดที่ชัดเจนที่จะอธิบายความสัมพันธ์ทางอำนาจได้ทุกสถานการณ์ เพราะความสัมพันธ์ทางอำนาจเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างก็ขึ้นแก่กันและกันเสมอ จนยากที่จะบอกว่าใครอุปถัมภ์ใคร แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ที่จำต้องระบุว่าใครเป็นผู้อุปถัมภ์และใครอยู่ใต้การอุปถัมภ์ จึงไม่มีความหมายอะไรในการอธิบายอำนาจเจ้าพ่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่เข้าใจกันโดยไม่ต้องกล่าวอยู่แล้วว่า ในแต่ละสถานการณ์ใครมีอำนาจมากกว่าก็ย่อมต้องเป็นผู้อุปถัมภ์.

และดูการวิจารณ์โต้แย้งการใช้ Patron-Client Model ใน สมเกียรติ วันทะนะ และ คณะ, บันทึกการอภิปรายเรื่องการใช้ Patron-Client ในการศึกษาสังคมไทย, (กทม. : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.)

[88] สัมภาษณ์ปิยะ อังกินันท์ วันที่ 8 ตุลาคม 2535.

กรณีของเสนาะ เทียนทอง อาศัยว่าพ่อมีที่นามากและมีลูกไร่ลูกนามาก ตัวเองจึงมีลูกน้องมาก แต่สมัยต่อมาผลประโยชน์ที่ได้จากความสัมพันธ์แบบลูกไร่ลูกนาไม่ใช่ผลประโยชน์ที่สำคัญอีกต่อไป เสนาะจึงยกที่ดินทั้งหมดให้ลูกไร่ลูกนา ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลง และรูปแบบของการมีอำนาจเหนือคนพวกนี้ก็ซับซ้อนมากขึ้นกว่าการเป็นผู้ควบคุมลูกไร่ลูกนาเท่านั้น[89]

ส่วนเจ้าพ่อบางคนก็เติบโตมาจากการเป็นลูกน้องของเจ้าพ่อคนก่อน เมื่อเจ้าพ่อคนนั้นถูกฆ่าตายไปแล้วก็สถาปนาอำนาจของตนขึ้นมาใหม่โดยใช้เครือข่ายความสัมพันธ์แบบเดิม

เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อด้วยกัน ดูเหมือนว่าไม่เพียงแต่เจ้าพ่อแต่ละคนจะรับรู้ว่าตนมีเขตแดนแค่ไหน และแต่ละเขตแดนใครมีอำนาจอยู่เท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ของเจ้าพ่อยังโยงใยถึงกันด้วย ดังที่เจ้าพ่อคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า *"คนพวกนี้*(วงการเจ้าพ่อ) *มันถึงกันหมด เพราะลูกน้องมันถึงกัน อย่างเช่นตังฮั้ว ที่อุบลฯ แต่ก่อนเราไม่รู้จักมันหรอก อยู่ๆก็เขียนจดหมายมาฝากลูกน้องที่หนีคดีทางโน้นมาหาเรา เราก็รับ พอเวลาลูกน้องเรา เราก็เขียนฝากไปทางโน้นบ้าง"*[90]

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อต่างถิ่นไม่ได้เป็นสายสัมพันธ์ที่มีลำดับความสูงต่ำของอำนาจเป็นเพียงสิ่งที่เรียกว่า *"คนในวงการนี้มันถึงกันหมด มันรู้กันดีว่าใครเป็นใคร"* [91] หรืออาจจะมีความสัมพันธ์ทางธุรกิจต่อกันดังเช่นที่มีข่าวว่ามีเจ้าพ่อทางภาคตะวันออก เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อในกรุงเทพฯเพราะใช้กรุงเทพฯเป็นแหล่งระบายสินค้าหนีภาษี ซึ่งเจ้าพ่อกรุงเทพฯคนนี้คุมตลาดอยู่เพราะมีสายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ในกรุงเทพฯ

ส่วนเครือข่ายของนักธุรกิจที่เจ้าพ่อถือว่าเป็นพรรคพวกกันก็คือ พวกธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการผูกขาด คือการให้ดูแลกิจการและแบ่งปันผลประโยชน์กันอาณาบริเวณของเครือข่ายอำนาจ เช่นกำนันเป๊าะสามารถผูกขาดการเป็นเอเย่นต์ขายสุราได้ ก็ให้ลูกน้องรับช่วงต่อ จนเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญในการเลี้ยงลูกน้อง[92] นอกจากนี้ก็มี ธุรกิจที่ผูกขาดอื่นๆเช่น การขุดแร่ ธุรกิจบันเทิงต่างๆ ในช่วงหลังก็เกี่ยวข้องกับธุรกิจการซื้อขายที่ดิน ซึ่งนักธุรกิจที่เป็นพรรคพวกเหล่านี้ ก็ดูเหมือนว่าต้องอยู่ใต้อำนาจของเจ้าพ่อ คือมีลำดับขั้นทางอำนาจมากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ในเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นี้เอง ถ้ามีใครที่จะขึ้นมามีอำนาจแข่งกับเจ้าพ่อที่มีอำนาจสูงสุดในถิ่น ก็มักจะเกิดการฆ่ากันดังเช่นที่ปรากฏในจังหวัดชลบุรีและเพชรบุรี เป็นต้น

นอกจากนี้เจ้าพ่อยังมีกลุ่มคนภายใต้อำนาจของเจ้าพ่อโดยตรง ที่เรียกว่าลูกน้อง คนพวกนี้มักจะเป็นมือปืน คือไม่มีอำนาจอะไรเพียงแต่มีศักยภาพที่จะคุมธุรกิจหรือใช้ความรุนแรงแทนเจ้าพ่อได้ ซึ่งก็มักจะมีความสัมพันธ์กับเจ้าพ่อในลักษณะได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อ

---

[89] ดูรายละเอียดในบทสัมภาษณ์เสนาะ เทียนทอง วันที่ 29 กันยายน 2535.

[90] สัมภาษณ์ปิยะ อังกินันท์ วันที่ 8 ตุลาคม 2535.

[91] เรื่องเดียวกัน.

[92] *"สัมภาษณ์กำนันเป๊าะ,"* *มติชนสุดสัปดาห์*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 299 (25 พฤษภาคม 2529) : 12.

ฐานทางธุรกิจ

อำนาจของเจ้าพ่อได้เข้าครอบคลุมไปในส่วนของอำนาจทางธุรกิจเช่นเดียวกับนักธุรกิจด้วย เจ้าพ่อจะเกี่ยวข้องกับธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ตามภาพพจน์ที่ปรากฏในสื่อมวลชนหรือไม่ก็ตาม แต่เจ้าพ่อมักเกี่ยวข้องกับธุรกิจที่มีค่ามหาศาล ประเภทของธุรกิจมีความหมายต่อการสร้างอำนาจแบบเจ้าพ่อ ในแต่ละท้องที่มีเจ้าพ่อที่ทำธุรกิจแตกต่างกันไป แต่มีแบบแผนที่คล้ายคลึงกันคือ (1)เป็นธุรกิจที่ผูกขาด เช่น การเป็นเอเย่นต์สุรา การควบคุมการเดินรถ โรงสี (2)ธุรกิจที่อาศัยความสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการ เช่นธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง โดยเฉพาะการสร้างสถานที่ราชการ และโครงสร้างพื้นฐาน (3)ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยการได้รับสัมปทาน เช่นทำป่าไม้[93] ขุดแร่ เป็นต้น แบบแผนเหล่านี้มักจะเป็นธุรกิจที่เจ้าพ่อเริ่มทำ แล้วก็มักจะเปลี่ยนมาเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน เช่นการซื้อขายที่ดิน เพื่อเก็งกำไร การลงทุนพัฒนาที่ดิน จะเห็นได้ว่าเจ้าพ่อไม่ใช่เป็นนักธุรกิจที่มีความชำนาญในการเป็นผู้บริหารกิจการธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น อุตสาหกรรมที่ทันสมัย เป็นต้น

ธุรกิจเหล่านี้อาศัยลักษณะแบบเจ้าพ่อในการจัดการด้วย จุดนี้จึงทำให้แตกต่างจากนักธุรกิจทั่วไป เจ้าพ่อไม่มียุทธวิธีในการบริหารกิจการแบบผู้ประกอบการ คือแสวงหาโอกาสในการขยายกิจการและหากำไรให้ได้มากที่สุด แต่ธุรกิจของเจ้าพ่อเกี่ยวข้องกับการได้ผลตอบแทนเร็ว มีความเสี่ยง ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์กับระบบราชการมากกว่าโอกาส ผูกขาดโดยการใช้ความรุนแรงควบคุม กำนันเป๊าะเคยกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างคนแบบตนกับนักธุรกิจไว้ว่า "*เราไม่ใช่นักธุรกิจเต็มตัว พ่อค้ามันไม่เหมือนพวกเรานี่ พวกเรามันคนเสียสละอยู่แล้ว สิ้นเปลืองหน่อยก็เอา พ่อค้านี่เก็งกำไรอย่างเดียว ถ้าช่วยแล้วขาดทุนไม่เอา ถ้าได้กำไรถึงเอา กับเรามันคนละระบบ เรียกว่ามีคนอย่างพวกเราบ้านเมืองมันถึงเจริญ*"[94] เรียกได้ว่าผลประโยชน์สำคัญน้อยกว่าอำนาจ

ธุรกิจผิดกฎหมายบางประเภท ก็เห็นเด่นชัดว่าได้อาศัยการพึ่งพาและให้ความช่วยเหลือกับคนในท้องถิ่น อย่างเช่น บ่อนใหญ่ในกรุงเทพฯของชัช เตาปูน และปอ ประตูน้ำ มีการสร้างบ้านเรือนของประชาชนนับร้อยหลังคาเรือนห้อมล้อมอยู่รอบๆบ่อน คนเหล่านี้ล้วนได้รับการเลี้ยงดูช่วยเหลือจากนายบ่อน ส่งลูกเรียนหนังสือให้ เจ็บป่วยไข้มีค่ารักษาพยาบาล ซึ่งชาวบ้านที่ถูกจัดตั้งเป็นมวลชนของบ่อน ล้วนพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มกันให้กับบ่อนเมื่อตำรวจบุกเข้าไปจับ[95]

---

[93] จากสถิติการให้สัมปทานป่าไม้ มีตัวเลขแสดงให้เห็นว่าเป็นธุรกิจที่ผูกขาดโดยนายทุนท้องถิ่น รายละเอียดใน "*พลิกแฟ้ม 301 สัมปทานป่าไม้ ใครได้-ใครเสีย?*", *มติชนสุดสัปดาห์*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 433, (18 ธค. 2531) : 9-11.

นอกจากนี้เวลามีการจับกุมการตัดไม้เถื่อนมักจะระบุว่าเกี่ยวข้องกับอิทธิพลเสมอ เช่น *ข่าว*"*พบอิทธิพลพัวพันตัดไม้เถื่อน*" *ไทยรัฐ*, 29 มีนาคม 2519.

[94] สัมภาษณ์นายสมชาย คุณปลื้ม วันที่ 15 พฤศจิกายน 2531.

[95] "*สงครามจับบ่อน นครบาล-สอบสวนกลาง ยุทธการตีเมืองขึ้น*" , *มติชนสุดสัปดาห์* , ปีที่ 8 ฉบับที่ 392 (6 มีนาคม 2531) , 11.

ประเภทของธุรกิจนอกกฎหมายที่เจ้าพ่อมีส่วนเกี่ยวข้องนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นที่ เช่นในภาคอีสานมีกัญชา กรุงเทพฯมีบ่อนการพนันและตลาดระบายสินค้าหนีภาษี ในภาคตะวันออกและจังหวัดที่มีชายฝั่งเกี่ยวข้องกับการขนของหนีภาษี[96] ในภาคใต้ เหนือ และกลางมีการลักลอบตัดไม้ ขนแร่เถื่อน ซึ่งเจ้าพ่อส่วนใหญ่มักจะมีธุรกิจบันเทิง อยู่ในท้องถิ่นของตน ธุรกิจนอกกฎหมายเหล่านี้มีสิ่งที่เหมือนกันก็คือ เป็นธุรกิจที่ต้องอาศัยอิทธิพลในการคุมคน และการมีเครือข่ายกว้างขวาง โดยเฉพาะกับข้าราชการ

ธุรกิจผิดกฎหมายที่มีมูลค่ามหาศาลและไม่สามารถผูกขาดได้ ก็มักจะเกิดความขัดแย้งกันระหว่างผู้ที่เป็นเจ้าของธุรกิจเหล่านั้น จนนำมาสู่การจัดระบบความสัมพันธ์กัน และถ้าระบบความสัมพันธ์นั้นไม่ลงตัว ก็มักจะกลายเป็นสงครามระหว่างเจ้าพ่อ ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณีของบ่อนในกรุงเทพฯ จากแฟ้มสถิติตัวเลขของกองบัญชาการตำรวจนครบาลพบว่า บ่อนขนาดใหญ่ที่มีผู้เล่นคืนละกว่า 100 คน และรายได้ไม่ต่ำกว่าคืนละ 1 ล้านบาทนั้น มีถึง 10 กว่าแห่ง ในจำนวนบ่อนเหล่านี้มี ชัช-เตาปูน ปอ-ประตูน้ำ และเสี่ยเล้ง เป็นเจ้าของอยู่ด้วย[97] โดยมีการแบ่งเขตกันหากิน และเนื่องจากลักษณะบางอย่างในยุทธจักรนักเลงของกรุงเทพฯ ทำให้อิทธิพลของเจ้าพ่อในกรุงเทพฯมีฐานะไม่เท่ากัน คือบ่อนแต่ละบ่อนจะต้องส่งส่วยให้กับเจ้าพ่อใหญ่คือ แคล้ว ธนิกุล ใครที่แข็งข้อก็ต้องพบกับความตาย เช่น ตี๋ปลาหมึก[98]

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่อธิบายความขัดแย้งในบทบาทของเจ้าพ่อ ระหว่างหนึ่งที่เป็นนักบุญมีคุณธรรมกับอีกด้านหนึ่งคือพวกนอกกฎหมาย นั่นคือธุรกิจเหล่านี้เป็นธุรกิจนอกกฎหมาย แต่อาจจะไม่ใช่สิ่งเลวร้ายในสายตาชาวบ้านทั่วๆไป การพนัน การค้าของหนีภาษี หรือการลักลอบตัดไม้นั้น เป็นสิ่งที่ยอมรับได้เพราะไม่ได้ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนโดยตรง ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความเป็นผู้มีคุณธรรมไปกันได้กับธุรกิจนอกกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามภายใต้สังคมปัจจุบันที่เรียกร้องความถูกต้องตามกฎหมายมากขึ้น การพยายามทำให้ถูกกฎหมายก็นับเป็นความพยายามอันหนึ่งของเจ้าพ่อ เจ้าพ่อหลายคนที่มีเงื่อนไขเหมาะสม จึงได้ผันตัวเองไปสู่กิจกรรมที่ถูกกฎหมายอื่นๆ เช่น กรณีกำนันเป๊าะที่มีธุรกิจการค้าที่ดินและการท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่วนโส ธนวิสุทธิ์ หันไปลงทุนสร้างคอนโดมิเนียม เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของเจ้าพ่อกับอำนาจรัฐ

ความสัมพันธ์ที่เป็นรูปแบบทางการ ดูเหมือนว่าจะออกมาในลักษณะที่อำนาจรัฐต้องทำหน้าที่ปราบปราม ทุกครั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้มีอำนาจจะต้องมีการปราบเจ้าพ่อ นับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

---

[96] ดูรายละเอียดใน *"จากดอน คอร์เลโอเน่ ถึง ดอน เส้ง สมบัติข้าใครอย่าแตะ"*, *มติชน*, 2 มกราคม 2535.

[97] *"สงคราม"จับบ่อน"ฯ"* , *มติชนสุดสัปดาห์*, น. 9

[98] เรื่องเดียวกัน, น. 9.

เมื่อขึ้นมามีอำนาจก็มีนโยบายปราบอันธพาล[99] เป็นต้นมา และตั้งแต่ครั้งนั้นก็ดูเหมือนว่าผู้มีอิทธิพลรายใหญ่ๆ ไม่ได้ถูกแตะต้อง มีเพียงอันธพาล มือปืน และลูกน้องเจ้าพ่อเท่านั้น[100]

หลังจากปี 2516 ที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมือง นโยบายของกรมตำรวจก็มีการเปลี่ยนแปลง ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจในสมัยนั้น คือพลตำรวจโทวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ก็ได้กำหนดนโยบายปราบมือปืนและอิทธิพลที่จังหวัดเพชรบุรีขึ้น โดยส่ง "อัศวินภูขี้เถ้า" พ.ต.อ.กฤช สังขทรัพย์ ผู้ปราบมือปืนมามาก เข้าไปปราบในจังหวัดนี้ ทำให้บรรดามือปืนเพลาลงไปบ้าง แต่ต่อมาก็กลับคืนสภาพเดิม สรุปว่าได้ผลชั่วคราวเท่านั้น[101]

ในกลางปี 2521 นายกฯเกรียงศักดิ์ ประกาศใช้มาตรา 27 เพื่อปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมาย และนำมาใช้กับผู้มีอิทธิพล ลักลอบตัดไม้ ขนแร่เถื่อน ของหนีภาษี ค้าเฮโรอีน และข่าวที่ตามมาจากการประกาศใช้มาตรา 27 ก็คือการจับกุมพวกขนแร่เถื่อน ลักลอบตัดไม้ แต่ตัวบุคคลที่ถูกจับได้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติ แต่ไม่มีข่าวที่เกี่ยวกับการจับกุมผู้มีอิทธิพลเป็นตัวบุคคลเลย แม้ว่าจะเป็นการประกาศกร้าวจากทางการก็ตาม เช่น การพาดหัวข่าวเมื่อ 3 พฤษภาคม 2521 *"เปรมประกาศขุดตออิทธิพล อ้างชื่อ 'ยศ'ถือเป็นเท็จ"* และ *"ผู้ว่าฯเพชรบุรี: ประกาศิตล้างชุมโจรเอาตำแหน่งเป็นเดิมพัน"*[102] 5 พฤษภาคม 2521 *"ตำรวจประกาศก้องไม่หวั่นหน้าไหน"*[103] วันที่ 25 พ.ค.. 2521 *"รัฐบาลสั่งล้างบาง"มาเฟีย" แยกมหาดไทย 2 กระทรวง"*

และการปราบปรามที่ชัดเจนอีกครั้งหนึ่งก็คือ การส่งคอมมานโดบุกทลายอิทธิพลในจังหวัดชลบุรี เมื่อเดือนพฤษภาคม ปี 2533[104] มีลักษณะตรวจค้น บุกจับ และมักจะวิเคราะห์กันว่าเป็นการกระทำที่ไร้ประโยชน์ โดยหนังสือพิมพ์ให้ความสนใจไปที่ กำนันเป๊าะหรือนายสมชาย คุณปลื้ม นายกเทศมนตรีต.แสนสุข และกำนันเป๊าะมักตกเป็นข่าวทุกครั้งเมื่อมีเหตุฆ่าคนสำคัญ ในจ.ชลบุรีแต่จากการบุกค้นกำนันเป๊าะก็มิได้ถูกจับ และถือเป็นผู้บริสุทธิ์หลังจากถูกตรวจค้น และสิ่งที่ทำให้สาธารณะให้ความสนใจเพราะเป็นการจับกุมเจ้าพ่อโดยตรงก็คือ

---

[99] ดูรายละเอียดใน คณะอนุกรรมการวิจัยเรื่องอันธพาล สาขาสังคมวิทยา สภาวิจัยแห่งชาติ, *รายงานผลการวิจัยเรื่องอันธพาล*, (กทม. : สภาวิจัยแห่งชาติ, 2507).

[100] มีตัวอย่างเช่น การบุกทะลายล้างค่ายนรกในจังหวัดชลบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม 2502 ภายใต้การบัญชาการจากจอมพลสฤษดิ์โดยตรง และได้ส่งตำรวจจากส่วนกลางไปเป็นจำนวนมากในลักษณะปิดลับ ซึ่งคาดหวังว่าจะจับตัว"หลงจู๊" เจ้าของไร่ แต่เมื่อตำรวจไปถึงก็เหลือแต่ลูกน้องและมือปืนซึ่งไม่ใช่ผู้มีอิทธิพลแท้จริง ดูรายละเอียดใน *"ทะลายล้าง ค่ายนรก" ,พิมพ์ไทยหลังข่าวสัปดาห์*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 267, (27 กรกฎาคม 2502) : 7-9, 46.

[101] *"เพชรบุรี : ใครใหญ่ใครอยู่"*, *มติชน*, 26 มีนาคม 2522, น. 2.

[102] *มติชน* , 3 พฤษภาคม 2521.

[103] *มติชน* , 5 พฤษภาคม 2521.

[104] *มติชน และ ไทยรัฐ*, ระหว่างเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน 2533.

การที่นายแคล้ว ธนิกุล หรือ "เฮียเหลา"ถูกจับ เมื่อกลางดึกของคืนวันที่ 7 สิงหาคม 2533 ซึ่งวันต่อมาก็มีหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับลงเป็นข่าวใหญ่ ดังที่ว่า *"จับแแคล้ว ธนิกุล นักการเมืองเจ้าพ่อของมาเฟีย ?"*[105] ตอนที่ถูกจับแคล้วก็ได้พูดว่า *"พวกเขาเห็นผมเป็นผู้มีอิทธิพลมืด แต่ตำรวจก็ไม่พบอะไรที่ผิดกฎหมายในบ้านผมเลย ผมสนับสนุนรัฐบาลในการปราบปรามผู้ที่ใช้อิทธิพลมืดแล้วผมจะเป็นอย่างนั้นได้ยังไง"*[106] หลังจากจับกุมเป็นข่าวใหญ่และแคล้วถูกประกันตัวไปแล้ว เรื่องก็เงียบไป

ต่อมาที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ประกาศจัดการกับผู้มีอิทธิพลและเรียกเจ้าพ่อเข้าพบ ภายหลังการรัฐประหารวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 เพียงไม่กี่วันแสดงให้เห็นว่าการปราบหรือไม่ปราบเจ้าพ่อกลายมาเป็นประเด็นสำคัญในทางการเมืองด้วย ซึ่งตอนนั้นนายสมชาย คุณปลื้ม(กำนันเป๊าะ)กับนายเจริญ พัฒนดำรงจิตร (เสี่ยเล้ง)ก็ได้เข้าพบ แต่ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

นอกจากนี้ก็มีเรื่องที่เกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างเจ้าพ่อกับข้าราชการบางคน เช่น ความขัดแย้งระหว่างกำนันเป๊าะกับผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี นายจำเนียน ชวนะพงศ์ เกี่ยวกับโครงการพัฒนาชายหาดบางแสน ของกำนันเป๊าะ ที่ผู้ว่าสั่งระงับการก่อสร้าง ในช่วงต้นเดือนตุลาคม ปี 2533 หนังสือพิมพ์หลายฉบับ ลงข่าวต่อเนื่องในลักษณะความขัดแย้งตั้งแต่ผู้ว่าฯเริ่มย้ายมาที่จังหวัดชลบุรี และแสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่เกรงกลัวกัน จนในที่สุดผู้ว่าฯเชิญกำนันเป๊าะเข้าพบและเจรจากันได้

แต่ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการนั้น กลับเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามดังนี้

ความสัมพันธ์กับข้าราชการ

เมื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อกับข้าราชการแล้วจะเห็นว่าซับซ้อน กล่าวคือ แม้ว่าเจ้าพ่อจะทำตัวเป็นผู้อุปถัมภ์แก่ข้าราชการในท้องถิ่นก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วเมื่อเจ้าพ่อเจอปัญหากับข้าราชการเจ้าพ่อก็ต้องใช้ความสัมพันธ์กับข้าราชการผู้ใหญ่ในส่วนกลาง จัดการปัญหาให้ เช่นกรณีที่ปิยะกล่าวว่า *"กับข้าราชการเราไม่เคยไปยุ่งอะไรกับใคร แต่มีข้าราชการบางคนมาตั้งตัวเป็นเจ้าปัญหากับเรา เมื่อมีปัญหาก็ต้องสู้กัน เรามีอำนาจขึ้นมาเราก็ฟันมัน ย้ายมัน ใช่มั้ย แต่ถ้าเราไม่มีอำนาจวาสนามึงจะทำอะไรก็ทำไปซิ ... โดยปรกติถ้าสู้มันแพ้ทุกที มันถูกย้ายทุกที"*[107] และเมื่อไปถึงส่วนกลางนี้เอง หากผู้มีอำนาจในส่วนกลางมีการเปลี่ยนแปลงมาก เจ้าพ่อเองก็มีโอกาสที่จะเสียเปรียบได้ ดังเช่นกรณีของเสนาะ เทียนทอง ที่ถูกคณะรสช.ประกาศอาญัติทรัพย์หลังการรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 แต่ในที่สุดเมื่ออำนาจทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปปัญหาเหล่านี้ก็ได้รับการคลี่คลาย และมีกรณีที่ขัดแย้งกับเจ้าพ่อเกิดขึ้นบ้าง เช่นผู้ว่าฯสนอง รอดโพธิ์ทอง เมื่อย้ายไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด

---

[105] *แนวหน้า* , วันที่ 9 สิงหาคม 2533.

[106] *Bangkok Post*, 9 August 1990.

[107] สัมภาษณ์นายปิยะ อังกินันท์ วันที่ 8 ตุลาคม 2535.

นครสวรรค์ในปลายปี 2525 ก็ประกาศนโยบายพังอิทธิพล พังอาชญากรรม จนเกิดความขัดแย้งกับเจ้าพ่อในท้องถิ่น และเจ้าพ่อผู้นั้นสามารถทำให้ มีคำสั่งย้ายที่ดินจังหวัดจากรัฐมนตรีช่วยว่าการฯได้[108]

รูปแบบความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอนนี้แสดงให้เห็นว่า อำนาจของเจ้าพ่อกว้างขวาง เพียงพอที่จะได้เปรียบข้าราชการทั่วไปเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น แต่ทว่าในที่สุดแล้วอำนาจของเจ้าพ่อก็ไปสุดที่ผู้มีอำนาจสูงสุด ซึ่งถ้าเป็นข้าราชการผู้ใหญ่เจ้าพ่อก็มักจะมีสายสัมพันธ์ในลักษณะพรรคพวก แต่ถ้าเป็นอำนาจทางการเมืองนั้น ความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามามีอำนาจทางการเมือง ในบางครั้งก็เกินกว่าเครือข่ายของเจ้าพ่อบางคน ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ดังจะกล่าวต่อไป

มีตัวอย่างแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันดี ตอนที่เสี่ยจิวมีปัญหากับผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดชลบุรี เมื่อเดือนเมษายน 2523 ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี นายประกิต อุตตะโมต ได้ตอบคำถามของผู้สื่อข่าวเกี่ยวกับเสี่ยจิวว่า

> *ตอนนี้เขาก็ดีขึ้นมากแล้วนะน้อง สมัยที่มาอยู่เมืองชลนี้เขาก็ไม่มีอะไรเลย ของเถื่อนที่เขาว่าเสี่ยจิวค้านี่ พี่ก็คอยสอดส่องดูก็ไม่เห็นมี เคยจับของเถื่อนได้ 3 หน ก็ไม่มีของเสี่ยจิวเลยเป็นของคนอื่น ตอนนี้เขามีแต่ให้ความช่วยเหลือทางการ ขนาดเมืองจันทบุรี จะมีกิจกรรมลูกเสือชาวบ้านกันที ยังต้องมาขอเงินเสี่ยจิว พี่ก็เคยเรียกเขามาพูดเขาก็รับฟังดี โอ๊ย เดี๋ยวนี้เสี่ยจิวเขาดีมากแล้ว*[109]

ความสัมพันธ์ลักษณะเป็นพรรคพวกกับข้าราชการ ทั้งท้องถิ่นและข้าราชการส่วนกลาง เจ้าพ่อมีข้าราชการเป็นพรรคพวกในหลายระดับ และมักจะมีแบบแผนที่คล้ายคลึงกัน คือเริ่มจากการพึ่งพากันระหว่างเจ้าพ่อกับข้าราชการในพื้นที่ และรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกันไว้ จนข้าราชการเหล่านั้นมีอำนาจมากขึ้นไป ก็ใช้อำนาจของตัวเองให้การสนับสนุนแก่เจ้าพ่อต่อไป

บทบาทที่เจ้าพ่อให้การอุปถัมภ์แก่ข้าราชการในพื้นที่นั้น เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีมาช้านานจนกลายเป็นประเพณีของท้องถิ่นแล้วคือ นับจากวันแรกที่ข้าราชการเข้าไปรับตำแหน่งในท้องถิ่น นักธุรกิจในท้องถิ่นหรือผู้มีอิทธิพลก็จะต้องเข้าหาในลักษณะจัดงานเลี้ยงต้อนรับ เข้ามาทำความรู้จัก และดูเหมือนว่าข้าราชการก็ต้องพึ่งพาคนเหล่านี้ในหลายๆเรื่องจึงต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีไว้ จนกลายเป็นการให้ความช่วยเหลือเจ้าพ่อในที่สุด[110]

---

[108] กรณีนี้เสี่ยแหยเป็นผู้ที่ถูกกล่าวถึงด้วย ดูใน *"บทสัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ปริศนานันทกุล"* , *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 9 ฉบับที่ 465 (30 กรกฎาคม 2532), น. 6.

[109] *ไทยรัฐ*, 26 เมษายน 2523. และเช่นเดียวกับกรณีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี เคยให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับผู้มีอิทธิพลในจังหวัดว่า *"โธ่ ทั้งแป๊ง ทั้งเปี๊ยกสบายมาก ผมเตะเล่นเมื่อใดก็ได้ ไม่เห็นเขามีอิทธิพลตรงไหนเลย"* ใน *ไทยรัฐ*, 17 มกราคม 2523.

[110] เห็นได้จากประสบการณ์ของข้าราชการผู้ใหญ่ที่เคยอยู่ในต่างจังหวัด ทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายปกครอง ศาล อัยการ และอื่นๆ.

บทบาททางการเมือง

บทบาทของเจ้าพ่อที่เห็นเด่นชัดในปัจจุบันคือบทบาททางการเมือง ซึ่งภาพเหล่านี้มักจะนำไปสู่คำอธิบายว่า เจ้าพ่อแสวงหาอำนาจทางการเมืองเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน แต่ขั้นตอนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางอำนาจเจ้าพ่อ และแท้ที่จริงแล้วเมื่อเจ้าพ่อเข้าสู่อำนาจทางการเมืองแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางอำนาจก็มีความซับซ้อนกว่าแค่การปกป้องผลประโยชน์เท่านั้น

จากลักษณะต่างๆทางอำนาจของเจ้าพ่อที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า เจ้าพ่อมีฐานที่ทำให้มีอำนาจหลายประการ คือ การมีบทบาทที่เอื้อประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่น ทั้งระดับชาวบ้าน และระดับผู้มีอิทธิพลรายย่อย มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวาง ผูกขาดการใช้ความรุนแรงในท้องถิ่น และมีฐานทางธุรกิจบางอย่าง ซึ่งฐานทางอำนาจเหล่านี้เจ้าพ่อไม่ได้สร้างจากอำนาจทางการเมืองเลย อำนาจของเจ้าพ่อได้วางรากฐานมาก่อนที่จะเข้าไปมีส่วนในอำนาจทางการเมืองในระบบการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งที่มีมาอย่างต่อเนื่องเพิ่งจะเริ่มหลังการเลือกตั้งปี 2518 มานี้เอง ซึ่งระบบการเลือกตั้งก็ยังอยู่ในช่วงของการวางรากฐานและการเปลี่ยนแปลง เมื่อเจ้าพ่อเป็นอำนาจที่วางรากฐานมาก่อนแล้ว นักการเมืองที่ต้องการได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่นจึงต้องพึ่งพิงอยู่กับอำนาจเจ้าพ่อ มากกว่าที่เจ้าพ่อจะพึ่งพิงนักการเมือง ซึ่งก็เห็นได้จากบทบาทของเจ้าพ่อที่ให้การสนับสนุนนักการเมืองอย่างต่อเนื่อง

การเข้าสู่บทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อ ประการแรกที่เห็นชัดเจนคือ ทำให้การเลือกตั้งเกี่ยวข้องกับความรุนแรง นับตั้งแต่การเลือกตั้งเมื่อปี 2512 เช่นในจังหวัดเพชรบุรีมีการฆ่ากันตายเพราะต่างก็ล่าหัวคะแนนฝ่ายตรงข้ามกันเป็นจำนวนมาก[111] หลังจากนั้นมาก็ได้เห็นเป็นข่าวอย่างต่อเนื่อง โดยในปีพ.ศ. 2519 นับเป็นการเริ่มรูปแบบของการเลือกตั้งที่ใช้ความรุนแรงกับบุคคลที่มีความสำคัญมากขึ้น สังเกตได้จากการให้ความสำคัญของข่าว ในปีนั้นมีการเลือกตั้ง ในวันที่ 4 เมษายน แต่มีการฆ่ากันตั้งแต่วันที่ 10 กุมภาพันธ์ คือวันแรกของการรับสมัครผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือใช้ปืนเอ็ม.16 ฆ่าหัวคะแนนของ พลตรีศิริ สิริโยธินพรรคชาติไทย โดยข่าวระบุว่าเป็นผู้กว้างขวาง มีกิจการมากมายหลายอย่าง และมีอิทธิพลในจ.ชลบุรี[112] จนกระทั่งก่อนการเลือกตั้ง 1 วัน หนังสือพิมพ์ถึงกับพาดหัวข่าวว่า *"เลือกตั้งดุเดือด ยิงรัฐมนตรีคว่ำ สั่งป้องกันการเผาคูหาลงบัตรทั่วประเทศ"* ซึ่งเป็นข่าวที่นายปัญจะ เกสรทอง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการพรรคเกษตรสังคม ถูกยิงบาดเจ็บ[113]

---

111 *"ปัญหาเมืองเพชรใครจะกล้าสะสาง"*, *มติชน*, 3 เมษายน 2522.

112 *ไทยรัฐ* , 11 กุมภาพันธ์ 2519.

113 *ไทยรัฐ* , 3 เมษายน 2519.

การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2522 การฆ่ากำนันช้อง คล้ายคลึง ผู้สมัครรับเลือกตั้งเขตอำเภอเขาย้อยจ.เพชรบุรี ได้กลายเป็นข่าวใหญ่ ที่หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญกับข่าวนี้มาก มีบทวิเคราะห์ถึงผู้มีอิทธิพลภายในจังหวัดเพชรบุรีตามมาเป็นจำนวนมาก[114]

ในการอธิบายเรื่องการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้งนั้น มีการกล่าวว่าสาเหตุคือผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่สูงและมีความหมายมากสำหรับเจ้าพ่อ จึงทำให้เจ้าพ่อใช้ความรุนแรงและฆ่ากัน แต่ทว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้น นับจากครั้งแรกๆ ที่มีการเลือกตั้งนั้น[115] แสดงให้เห็นว่าไม่ได้เกิดขึ้นเพราะผลประโยชน์ทางการเมือง แต่การเข้าไปสู่การเลือกตั้งได้ทำให้ความขัดแย้งระหว่างเจ้าพ่อหรือผู้มีอิทธิพลกลุ่มต่างๆ ชัดเจนมากขึ้น เพราะเป็นการช่วงชิงอิทธิพลที่มีต่อคนในพื้นที่อย่างแบ่งแยกและเห็นชัดมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือในสนามการเลือกตั้งจังหวัดเพชรบุรี เพชรบุรีมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลอยู่ 2-3 กลุ่ม และการเลือกตั้งเมื่อปี 2522 ได้ทำให้ความขัดแย้งของกลุ่มเหล่านี้เด่นชัดขึ้น และการฆ่ากันก็กลายเป็นข่าวที่ดังเพราะเกี่ยวข้องกับการเมือง[116] นอกจากนี้การฆ่าล้างแค้นของผู้มีอิทธิพลในกรุงเทพฯที่ในบางช่วงมีอย่างต่อเนื่องนั้น ก็ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองเลย[117]

เมื่อพิจารณาที่คำพูดของเจ้าพ่อเองเกี่ยวกับบทบาททางการเมือง ดังเช่นที่กำนันเป๊าะกล่าวถึงผลที่ได้จากการช่วยนักการเมืองว่า *"ไม่มี เราเองก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร ช่วยเพราะเพื่อนเท่านั้นเอง ไม่ได้ช่วยเพราะใคร"*[118] หรือปิยะ อังกินันท์พูดถึงความสัมพันธ์กับผู้แทนฯว่า *"ที่เรายังมีบทบาทกับพวกผู้แทนเพราะพวกนั้นมันขอตังค์ใช้อยู่ อย่างตอนมันเลือกตั้งก็ให้ไปคนละแสนสองแสนมันก็ดีใจแล้ว แล้วปรกตินี่มันขอ...ผู้แทนทุกภาคขอเงิน*

---

[114] *มติชน* , 21 มีนาคม 2522 (และฉบับอื่นๆ ต่อเนื่องมาประมาณ 10 วัน.)

[115] ข่าวเกี่ยวกับการเลือกตั้งเมื่อปี 2512 จะเห็นได้ว่ามีการฆ่าหัวคะแนนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับการเลือกตั้งเมื่อ ปี 2535.

[116] ดูรายละเอียดใน *"เสียงปืนและสงครามรัวขึ้นที่เพชรบุรี แดนเถื่อน"*, *มติชน*, 22 มีนาคม 2522, น. 2.

รายละเอียดเกี่ยวกับความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงในจังหวัดเพชรบุรี ได้มีข่าวลงอย่างต่อเนื่อง ดู *มติชน* ตั้งแต่วันที่ 21 มีนาคม -3 เมษายน 2522.

[117] ดูรายละเอียดข่าวการสังหาร เสี่ยเต็งโก้ ใน *"รายงานมาเฟียเมืองหลวง"* ไทยรัฐ 18 พค.2526. *"เบื้องหลังแผนเด็ดหัวแคล้ว ทูตมรณะมือปืน 100 ศพ" มติชนสุดสัปดาห์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 345 (12 เมษายน 2530) : 10-11. ดูรายงานเกี่ยวกับการฆ่าตี๋ปลาหมึกใน *"ดับตี๋ปลาหมึกเจ้าพ่อบ่อนเมืองกรุง ใครคือมือพิฆาต"*, *มติชนสุดสัปดาห์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 347 (26 เมษายน 2530) : 6-7. รายงานอาชญากรรมเกี่ยวกับการสังหารเสี่ยดง ใน *"สังหารเสี่ยดง แค้นนี้ต้องชำระ : คุกกับปืน โทษนั้นสถานใด" มติชนสุดสัปดาห์*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 379(6 ธันวาคม 2530): 11-12.. รายงานการสังหารโหงว ห้าพลัง ใน *"เบื้องหลังสังหารโหดโหงวห้าพลัง ล้างบัญชีเลือดยุทธจักรเจ้าพ่อ" มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 8 ฉบับที่ 393, (13 มีนาคม 2531) : 12-13, 49. และเรื่องเสี่ยอำใน *"เสี่ยอำ ไพ่ตายนครบาล พิฆาต" มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 8 ฉบับที่ 395, (27 มีนาคม 2531) : 9-10, 49.

[118] สัมภาษณ์นายสมชาย คุณปลื้ม วันที่ 15 พฤศจิกายน 2531.

ผมหมด"[119] ความสัมพันธ์ลักษณะนี้ดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกับคำอธิบายที่ให้กันทั่วไปว่าเจ้าพ่อเข้าไปแสวงหาอำนาจทางการเมืองเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตน

ผลประโยชน์ที่เจ้าพ่อได้จากการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง คือทำให้เครือข่ายอำนาจของเจ้าพ่อซับซ้อนขึ้น จนเป็นเรื่องยากที่จะหาว่าใครพวกใคร และในการจะปราบเจ้าพ่อปัจจัยจึงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมาก เช่น ถ้าหากว่าข้าราชการที่เจ้าพ่อเกี่ยวข้องด้วยมีอำนาจอยู่หมดอำนาจลงไป เจ้าพ่อก็ใช้เส้นสายทางการเมืองเข้าช่วยเหลือแทนได้ การเปลี่ยนแปลงของเจ้าพ่อจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของผู้มีอำนาจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอีกต่อไป[120]

จากการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อ ควบคู่กันไปกับอำนาจทางการเมืองโดยระบบการเลือกตั้งที่ต่อเนื่องมา ได้ส่งผลที่สำคัญคือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะอำนาจของเจ้าพ่อ ซึ่งเราจะเห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้ในช่วงทศวรรษหลังที่ผ่านมา ประการแรก เจ้าพ่อหลายคนต้องหันไปหาธุรกิจที่ถูกกฎหมายเพื่อภาพพจน์ในการเล่นการเมือง รวมทั้งหากพลาดพลั้งทางการเมือง ศัตรูทางการเมืองจะได้ไม่เอามาเป็นประเด็นในการโจมตี เช่นกรณีที่ปิยะ ถูกปล่อยข่าวว่าอยู่ในแบลคลิสต์ผู้ค้าเฮโรอีน เพื่อหวังผลทางการเมือง ในเดือนตุลาคม 2535[121] ประการต่อมา การเลือกตั้งเมื่อเดือนกันยายน 2535 มีเจ้าพ่อหลายคนที่ไม่สามารถคุมเสียงของตนได้ทั้งหมด เพราะเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเดือนพฤษภาคม ได้ส่งผลให้ภาพพจน์พรรคการเมืองที่เจ้าพ่อสนับสนุนอยู่แย่ลง แสดงว่าอำนาจทางการเมืองที่ซับซ้อนเพราะมีปัจจัยหลายอย่างในการกำหนดทิศทาง บทเรียนเหล่านี้ทำให้เจ้าพ่อจำต้องปรับตัว โดยเฉพาะรูปแบบการให้การสนับสนุนนักการเมือง ตัวอย่างในการหาผู้สมัครที่มีคุณภาพมากขึ้นหรือภาพพจน์เปลี่ยนไปจากเดิม ดังที่กำนันเป๊าะให้ลูกชายที่มีการศึกษาดีและไม่มีภาพพจน์เป็นผู้มีอิทธิพลลงสมัคร เป็นต้น

ดังนั้นการเมืองที่เริ่มที่จะมีคนกลุ่มต่างๆ เข้ามากำหนดทิศทางมากขึ้นนี้เอง ที่จะเป็นจุดเปลี่ยนให้เราจับตามองทิศทางของเจ้าพ่อในอนาคต เพราะจะทำให้เจ้าพ่อจำต้องมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้อำนาจของตนไปจากลักษณะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามเงื่อนไขสำคัญคือระบบราชการ เนื่องจากเจ้าพ่อเติบโตควบคู่มากับโครงสร้างในระบบราชการที่มีช่องว่าง ดังนั้นตราบใดที่ระบบราชการยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงก็ยังต้องการบุคคลที่มีอำนาจแบบนี้อยู่ คือคนพวกที่มีธุรกิจผิดกฎหมายและมีอำนาจที่ข้าราชการจะแสวงหาผลประโยชน์จะยังคงมีอยู่ต่อไป แต่ลักษณะการใช้อำนาจอาจจะแตกต่างไปจากเจ้าพ่อปัจจุบันได้

---

[119] เรื่องเดียวกัน.

[120] เช่นที่ปิยะให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับข้าราชการ กล่าวว่าต้องใช้ทั้งเส้นข้าราชการและเส้นทางการเมือง เมื่อมีความขัดแย้งกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังในบทสัมภาษณ์.

[121] *มติชน*, 4 ตุลาคม 2535.

สรุป

ข้อมูลบางด้านที่ได้เสนอมาในบทความนี้คงทำให้เห็นความสัมพันธ์ของนักเลงท้องถิ่นกับเจ้าพ่อในสมัยใหม่ได้ระดับหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็แสดงให้เห็นว่าอำนาจแบบเจ้าพ่อดำรงอยู่ในท้องถิ่นมานาน ก่อนที่จะมีการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ และตอบคำถามได้ว่าทำไมในกรณีของไทยอำนาจแบบนักเลงจึงไม่สูญหายไปเมื่ออำนาจรัฐได้ถูกจัดตั้งอย่างทั่วถึงแล้ว ซึ่งก็เป็นเพราะว่าระบบราชการจำเป็นต้องพึ่งพิงอำนาจท้องถิ่นแบบนักเลง และความไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการไทยนี้เองที่ทำให้นักเลงท้องถิ่นพัฒนาตัวเองมาได้จนเป็นเจ้าพ่อในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นมาของอำนาจแบบเจ้าพ่อ ที่เกี่ยวโยงกับอำนาจแบบนักเลงท้องถิ่นนั้น เป็นประวัติศาสตร์สังคมที่ต้องการการค้นคว้าที่ลึกซึ้ง บทความนี้จึงเป็นเพียงการนำเสนอตัวอย่างของข้อมูลเท่าที่จะพอเป็นไปได้เพื่อความเข้าใจเจ้าพ่อที่ชัดเจนขึ้นเท่านั้น